



UNIVERSITATEA DE STAT
DIN MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Istorie și Filosofie



SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ

A DEPARTAMENTULUI ISTORIA ROMÂNILOR,
UNIVERSALĂ ȘI ARHEOLOGIE

X
ediția

IN HONOREM

Anatol Petrencu

la 70 de ani

**PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR**

Chișinău 2024



UNIVERSITATEA DE STAT
DIN MOLDOVA

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Istorie și Filosofie



SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ

A DEPARTAMENTULUI ISTORIA ROMÂNILOR,
UNIVERSALĂ ȘI ARHEOLOGIE

X
ediția

VINERI, 24 MAI 2024

Editor: Aurel Zanoci

**PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR**

Chișinău 2024

Comitetul organizatoric

Aurel ZANOCCI, dr., conf. univ.


Emil DRAGNEV, dr., prof. univ.

Igor BERCU, dr., lector univ.


Mihail BĂȚ, dr., conf. univ.

Comitetul științific

Ion EREMIA, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova

 0000-0002-2007-9233

Valentin TOMULEȚ, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova

 0000-0003-4696-2064


Ion ȘIȘCANU, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova

 0009-0000-5700-4852

Emil DRAGNEV, dr., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova

 0000-0001-6174-161X

Aurel ZANOCCI, dr., conf. univ., Universitatea de Stat din Moldova

 0000-0002-3236-7582

**Sorin Cristian AILINCĂI, dr. habil., Institutul de Cercetări Eco-Muzeale
„Gavrilă Simion”, Tulcea / Universitatea din București, România**

 0000-0002-6936-1942

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie:
ediția a 10-a, 24 mai 2024: Program, rezumatele comunicărilor / editor: Aurel Zanoci;
comitetul științific: Ion Eremia [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2024 (CEP USM). – 86 p.

Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie. – 60 ex.

ISBN 978-9975-62-719-1.

[94(478+498)+902/904](082)

S 50

Redactor:

Claudia CEMÂRTAN, dr., conf. univ.

PROGRAM

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
(AULA „REGINA MARIA”, BLOCUL CENTRAL)

VINERI, 24 MAI 2024

10⁰⁰-10¹⁵

Ședința de deschidere a sesiunii științifice

Igor ȘAROV

Rector, Universitatea de Stat din Moldova

Igor BERCU

Decan, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

10¹⁵-11³⁰

Ședința plenară (moderatori: Igor ȘAROV, Igor BERCU)

**Ion Valer
XENOFONTOV**

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Anatol Petrencu – excelență în
învățământul universitar și în cercetare**

Valentin TOMULEȚ

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Anatol Petrencu – coleg de facultate

Ion NEGREI

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

**Anatol Petrencu – președinte al
Asociației Istoricilor din Republica
Moldova „Alexandru Moșanu”**

Silvia GROSSU

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Anatol Petrencu – mentor și conducător
de doctorat**

11³⁰-12⁰⁰

Lansare de carte

**Constantin
MANOLACHE**

*Biblioteca științifică
(Institut) „Andrei Lupan”,
Universitatea de Stat din
Moldova*

**Profesorul Anatol Petrencu.
Biobibliografie**

12⁰⁰-13⁰⁰

Pauză de cafea
(Holul Aulei „Regina Maria”, blocul central)

13⁰⁰-17⁰⁰

Desfășurarea lucrărilor pe secții

SECTIA
ARHEOLOGIE

(MUZEUL DE ANTICHITĂȚI „TUDOR ARNĂUT” /
AUD. 535, BLOCUL CENTRAL)

13⁰⁰-17⁰⁰

Comunicări

Moderatori: Aurel ZANOCI, Sergiu MATVEEV

Andrei COROBCEAN

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Considerații privind criteriile de
grupare a monumentelor arheologice și
unele probleme de terminologie**

Ghenadie SÎRBU

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**O nouă viziune asupra arealului de
răspândire a comunităților de tip
Horodiștea-Gordinești de la sfârșitul
mileniului IV î.e.n.**

Mariana SÎRBU

*Muzeul Național de Istorie a
Moldovei*

**Un mojar din piatră, descoperit pe
suprafața unui „cenușar” din așezarea
Glinjeni XI**

Veaceslav BICBAEV

Muzeul Etnografic Sângerei

Victor DULGHER

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Evoluția locuințelor din microzona
Saharna în epoca fierului**

Aurel ZANOCI

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**În fața porții. Turnurile și bastioanele
cetăților getice din spațiul pruto-
nistrean**

Dumitru CONDREA

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Analize matematico-statistice în
reconstituirea arhitecturii defensive.
Studiu de caz: fortificația getică
Horodiște „La Șanț”**

Mihail BĂȚ

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Sergiu SERBINOV

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Noi date privind răspândirea pieselor
de tip La Tène în spațiul est-carpatic.
Cazul unei fibule din bronz de schemă
La Tène timpuriu**

Octavian MUNTEANU

*Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău*

Michael MEYER

*Universitatea Liberă Berlin,
Germania*

Vasile IARMULSCHI

*Universitatea Liberă Berlin,
Germania*

Vadim ȘERBAN

*Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău*

Cristian COROLENCO

*Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău*

Alexandru MELNIC

*Universitatea Pedagogică de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău*

Sergiu MATVEEV

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Vlad VORNIC

Agencia Națională Arheologică

**Un pieptene din corn de cerb din
perioada migrației goților, descoperit
în situl Lipoveni II-La Nisipărie
(r-nul Cimișlia)**

Sergiu HEGHEA

Agencia Națională Arheologică

**Descoperiri monetare de pe teritoriul
s. Cărbuna (r-nul Ialoveni)**

Sergiu MATVEEV

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Vlad VORNIC

Agencia Națională Arheologică

Sergiu POPOVICI

Agencia Națională Arheologică

Gheorghe POSTICĂ

*Institutul de Istorie, Universitatea
de Stat din Moldova*

**Arhitectura fundației Bisericii
Adormirea Maicii Domnului de la
Mănăstirea Căpriană**

Vlad VORNIC

Agencia Națională Arheologică

**Câteva date arheologice despre un
apeduct descoperit la Căușeni**

Sergiu SERBINOV

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Adrian IORGA

Agencia Națională Arheologică

Dumitru AVRAM

Agencia Națională Arheologică

SECȚIA
**ISTORIE MEDIEVALĂ
ȘI MODERNĂ**

(CENTRUL DE INFORMARE AL ROMÂNIEI „GHEORGHE BRĂȚIANU” /
AUD. 530, BLOCUL CENTRAL)

13⁰⁰-17⁰⁰

Comunicări

Moderator: Ion EREMIA, Valentin TOMULEȚ

Ion EREMIA

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**O enigma istorică nesoluționată –
Allexandro Moldaowicz**

Igor BERCU

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Rolul *sancâkbeyi*-lor în sistemul de
administrație a „*re'âya*-lelor” otomane,
înființate pe teritoriul Țării Moldovei**

Emil DRAGNEV

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Faptele Sf. Treimi. Antecedentele
moldovenești ale ciclurilor iconografice
rusești din a doua jumătate a secolului al
XVI-lea**

Maria DRAGNEV

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

**Tipologia tablourilor votive din Țara
Românească în secolul al XVI-lea**

Ion MIRON

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Numărul de biserici, mănăstiri, schituri
și situația demografică a clerului din
Moldova în epoca fanariotă**

Lilia ZABOLOTNAIA

*Muzeul Național de Istorie a
Moldovei*

**Aspectul ilustrativ în metodologia de
cercetare istorică. Moldovencele în
operele de artă (secolele XVII-XIX)**

Alina FELEA

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

Viața cotidiană reflectată în paginile testamentelor din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea)

Anastasia GUȚU

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

Direcții prioritare în politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia la mijlocul anilor '20 ai secolului al XIX-lea

Sorin GRAJDARI

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Rolul negustorilor angroșiți din porturile Ismail, Reni și Chilia în comerțul extern al Basarabiei în anii '30 ai secolului al XIX-lea

Valentin TOMULEȚ

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Litigiile funciare din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea – sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea istoriei locale

Andrei EMILCIUC

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

Evoluția sistemului de accize în Basarabia (1863-1892)

Cristina GHERASIM

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Reforma agrară din Basarabia din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea: esență, aplicare și consecințe

Igor ȘAROV

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Aleksandr Iațimirski – promotor al românismului în Imperiul Rus

Viorel BOLDUMA

*Universitatea Pedagogică
de Stat „Ion Creangă” din
Chișinău*

Emigrarea populației din județul Hotin în Extremul Orient la începutul secolului XX

SECTIA
ISTORIE
CONTEMPORANĂ

(SALA UNIRII / AUD. 532, BLOCUL CENTRAL)

13⁰⁰-17⁰⁰

Comunicări

Moderator: Liliana ROTARU, Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC

Lidia PRISAC

*Biblioteca Științifică (Institut)
„A. Lușan”, Universitatea de
Stat din Moldova*

**Oficiul Internațional Nansen și ajutorarea
refugiaților după Primul Război Mondial**

Natalia MAFTEUȚA

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

**Sincopetele constituirii și evoluției
învățământului pedagogic superior din
RASSM**

Nicolae ENCIU

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

**Un bilanț al dezvoltării social-economice
a Basarabiei în componența României
Întregite**

**Silvia CORLĂTEANU-
GRANCIUC**

*Institutul de Istorie,
Universitatea de Stat din
Moldova*

**Regulamentul din anul 1927 al Facultății
de Teologie din Chișinău**

**Ion Valer
XENOFONTOV**

*Universitatea de Stat din
Moldova*

Brutării în Chișinăul interbelic

<p>Lidia PĂDUREAC <i>Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți</i></p>	<p>Politica statului sovietic față de populația rurală din RSS Moldovenească în perioada 1944-1947</p>
<p>Maria ZINOVII <i>Agenția Națională a Arhivelor</i></p>	<p>Anatolie Jakovsky – scriitor, colecționar, specialist în artă naivă, reflectat în documente de arhivă</p>
<p>Liliana ROTARU <i>Universitatea de Stat din Moldova</i></p>	<p>Cadrele care au construit școala superioară din RSS Moldovenească: cazul lui Leonid Ganul</p>
<p>Nicolae FUȘTEI <i>Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova</i></p>	<p>Campania antireligioasă și reformele lui Hrușciiov în anii 1950-1964</p>
<p>Anatolie POVESTCA <i>Muzeul Național de Istorie a Moldovei</i></p>	<p>Biserica cu hramul „Sfânta Cuvioasa Parascovia” din satul Nișcani, raionul Călărași. Între mit și realitate</p>
<p>Iulian SALAGOR <i>Biblioteca Științifică (Institut) „A. Lupan”, Universitatea de Stat din Moldova</i></p>	<p>Un discipol al academicianului Nikolai I. Vavilov în RSS Moldovenească: savantul Vladimir A. Râbin (1893-1979)</p>
<p>Asea M. TIMUȘ <i>Cercetător neafiliat, Chișinău</i></p>	<p>Martorii botanici ai unei îndeletniciri casnice și industrii tehnologice dispărute</p>
<p>Ana Maria RUSNAC <i>Muzeul Național de Istorie a Moldovei</i></p>	<p>Pagini din istoria învățământului din Basarabia. Studiu de caz: Cleopatra Vnorovschi</p>
<p>Octavian ȚÎCU <i>Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova</i></p>	<p>De la „Revoluția Mondială” la confruntarea globală olimpică: sportul sovietic și politica externă a URSS în timpul Războiului Rece</p>

Aliona GRATI

*Universitatea de Stat din
Moldova*

**Imaginea trecutului în studiul istoriei
și în literatură**

Olga ANDRANOVICI

*Muzeul Național de Istorie a
Moldovei*

**Explorarea semnificației culturale
și sociale a patrimoniului industrial:
o abordare multidisciplinară**

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

SECȚIA ARHEOLOGIE

Considerații privind criteriile de grupare a monumentelor arheologice și unele probleme de terminologie*

Andrei COROBCEAN

 0000-0002-9886-301X

Deși noțiunea de *cultură arheologică* este de multă vreme doar un concept convențional, care desemnează și delimitează grupările de informație arheologică, folosirea acesteia în literatura de specialitate continuă să stimuleze discuții privind entitățile pe care le-ar putea reprezenta. Totodată, denumirile culturilor arheologice, care s-au înrădăcinat în literatura de specialitate, își trag originea din diferite surse: eponime, etnonime sau tipuri de vestigii ori structuri arheologice. Acest principiu destul de confuz, deși, într-o măsură oarecare, util metodologic, se datorează unei tradiții vechi în arheologie.

Pentru epocile preistorice denominarea eponimică sau tipologică a culturii este lesne de înțeles. *Cultura Cucuteni*, *cultura Noua*, *cultura ceramicii band-liniare* sau *cultura Iamnaia* descriu o totalitate de tipuri și stiluri de vestigii și structuri asemănătoare dintr-un cadru teritorial-cronologic delimitat. În ceea ce privește culturile „protoistorice”, din epoca fierului, preferințele se împart între denominările eponimice și cele etnonimice: *cultura Sabarna*, *Basarabi-Șoldănești*, *scitică*, *getică*, *Poienești-Lucașeuca* etc. Evident, în contextul tentației corelărilor isto-

* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvestepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

rico-arheologice, abordarea etnică, chiar și foarte largă, este relevantă, deși implică o serie de riscuri.

Noțiunea de *cultură*, deja consacrată în literatura de specialitate, descrie, de regulă, grupări mari de monumente arheologice, cu limite spațiale și cronologice destul de difuze. Delimitarea unor aspecte regionale, locale sau, din contra, supraregionale, creează, deseori, confuzii în ceea ce privește diversitatea termenilor folosiți. În multe cazuri, prezente chiar și în una și aceeași lucrare, aceeași *cultură* poate fi numită și: *grup cultural*, *orizont*, *aspect*. Acest lucru, poate neimportant la prima vedere, creează confuzii, pe lângă impresia de a lăsa loc pentru interpretări. Dacă denominările *culturilor* care s-au încetățenit în istoriografie pot rămâne, în continuare, să desemneze o grupare convențională de monumente, atunci în privința diferențelor dintre *grup*, *aspect*, *facies*, *orizont* sunt necesare lămuriri terminologice.

O nouă viziune asupra arealului de răspândire a comunităților de tip Horodiștea-Gordinești de la sfârșitul mileniului IV î.e.n.*

Ghenadie SÎRBU

 0000-0002-4525-1239

Regiunea est-carpatică, la sfârșitul mileniului 4 BC, trece printr-o serie de procese cultural-istorice, condiționate de diferiți factori. În urma restructurărilor culturale care au avut loc, pe harta preistorică a acestei regiuni apar mai multe grupuri locale, în mare parte, asemănătoare între ele în ceea ce privește cultura materială. După o reanaliză a tuturor surselor și o contrapunere a datelor, am ajuns la concluzia că siturile de tip Horodiștea-Erbiceni, Kasperovsk (sau Tsviklovtsi), Gordinești și Holyshev sunt parte a unui grup cultural unic, pe care l-am denumit *grupul cultural Horodiștea-Gordinești*. Scopul acestei comunicări este prezentarea unei noi situații legate de aria de răspândire a acestui grup cultural. La momentul de față, sunt cartate 232 de așezări. După cartarea punctelor și creionarea noii hărți, apoi analiza spațială cu ajutorul unor algoritmi GIS, am ajuns la unele constatări pe care le considerăm importante. Astfel, prin dispunerea siturilor, se delimitează o zonă centrală, periferia, dar – mai mult ca atât – se evidențiază și o regiune marginală. În urma vizualizării structurilor prin prisma componentelor descrise, am ajuns la descifrarea conținutului care ne interesează, luând în considerare atât ansamblul de elemente ale culturii materiale, cât și particularitățile teritoriale, evidențiind dinamica și direcția de extindere a acestor comunități.

* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvoșteapă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Un mojar din piatră, descoperit pe suprafața unui „cenușar” din așezarea Glinjeni XI

Mariana SÎRBU

 0000-0002-1537-7375

Veaceslav BICBAEV

 0000-0002-4399-4047

În anul 2023, pe teritoriul satului Glinjeni, raionul Fălești, a fost descoperită o nouă așezare cu „cenușare”. Aceasta este situată între satele Glinjeni (raionul Fălești) și Slobozia-Chișcăreni (raionul Sângerei), la aproximativ 2,8 km spre sud-est de extremitatea estică a satului Glinjeni, pe un promontoriu al versantului drept al râului Ciulucul de Mijloc, format de confluența acestuia cu un afluent de dreapta. Suprafața așezării este de cca 9 ha. O parte din suprafața sitului se ară sub culturi agricole anuale, o altă parte este împădurită de salcâmi. Situl a fost descoperit și cercetat la suprafață de către V. Bicbaev și R. Marandiuc. În consecință, s-a constatat că așezarea reprezintă un sit pluristratigrafic, de aici fiind colectate materiale arheologice din mai multe perioade istorice: eneolitic, faza A4 /AB1 Cucuteni; perioada târzie a epocii bronzului, cultura Noua; epoca antică târzie, cultura Sântana de Mureș-Chernjachov. Ulterior, așezarea a fost verificată și de către specialiștii de la Agenția Națională Arheologică, fiind repertoriată sub denumirea Glinjeni XI.

Pe suprafața sitului au fost observate un grup format din opt „cenușare”, aranjate în două rânduri curbate pe direcția est – vest. De pe suprafața acestora au fost colectate mai multe fragmente ceramice, tipice culturii Noua, dar și un arșic șlefuit și o piesă relativ rar întâlnită – un mojar din piatră. Mojarul a fost găsit pe suprafața unui „cenușar”, situat la marginea de est a așezării. Piesa are formă cvasicilindrică și este prelucrată din gresie silicoasă cu structură compactă, de culoare cenușie, cu nuanță cafenie-deschisă, pe bază și suprafața de lucru. Aceasta este ușor albiată, având adâncimea maximă de 5 mm în zona mediană. Baza piesei prezintă și ea o albiere ușoară, cu adâncimea de 3 mm. Suprafața mojarului este șlefuită minuțios și prezintă urme de utilizare și pe suprafața laterală, pe care sunt observate câteva așchieri antice. Având în vedere cavitatea ușor adâncită, putem presupune că piesa fie nu a fost finisată, fie nu a fost utilizată timp îndelungat. Cu toate acestea, obiectul se încal-

drează tipologic în categoria mojarilor cu corp cvasicilindric, descoperite mai rar, comparativ cu tipurile ce au corp tronconic sau bitronconic.

Mojarele din piatră cunoscute la momentul de față au fost descoperite în diverse contexte arheologice din zona de nord și de vest a Mării Negre și sunt legate în majoritatea cazurilor de complexul cultural Noua-Sabatinovka-Coslogeni, având o frecvență evidențiată în arealul nord-pontic al culturii Sabatinovka.

Evoluția locuințelor din microzona Saharna în epoca fierului*

Victor DULGHER

 0000-0002-9024-4599

Grație condițiilor fizico-geografice prielnice, microzona Saharna din regiunea Nistrului Mijlociu a prezentat, din cele mai vechi timpuri, un spațiu atractiv pentru comunitățile umane, fapt documentat prin numeroase situri arheologice din diferite perioade istorice. Dintre acestea, după numărul lor, precum și după gradul de cercetare, se evidențiază cele din epoca fierului.

Astfel, ca urmare a investigațiilor arheologice, aici au fost documentate 23 situri arheologice, care se încadrează între mijlocul sec. XII a. Chr. și sfârșitul sec. III a. Chr., interval de timp când în microzona Saharna s-au perindat mai multe comunități, ale căror vestigii materiale sunt reprezentate de un șir de culturi arheologice: Holercani-Hansca, Saharna, Basarabi-Șoldănești și traco-getică.

În pofida numărului relativ mare de situri de habitat cunoscute, vestigii ale locuințelor au fost atestate doar la Saharna „La Revechin”, Saharna „Țiglău”, Saharna Mică și Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.

Locuințe atribuite orizontului cultural Holercani-Hansca au fost cercetate deocamdată la Saharna Mică. Ele sunt reprezentate de patru construcții de suprafață și de o locuință adâncită.

Pentru cultura Saharna urme de locuințe au fost documentate la Saharna „Țiglău” și Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”. Astfel, la Saharna „Țiglău” sunt cunoscute o locuință de suprafață și o locuință adâncită. La Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii” au fost cercetate două complexe dintre care o locuință de suprafață și una adâncită în sol.

Locuințele, atribuite culturii Basarabi-Șoldănești, sunt reprezentate de două bordeie, descoperite în așezarea Saharna Mare / „Dealul Mănăstirii”.

* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).

Pentru sec. IV-III a. Chr. numărul locuințelor cunoscute este mai mare. Astfel, la Saharna „La Revechin” au fost descoperite circa 15 complexe locative, la Saharna Mică au fost cercetate șase construcții de suprafață și una adâncita, iar la Saharna Mare au fost identificate urmele a șase locuințe de suprafață și două construcții adâncite în sol.

Ca urmare a studierii complexelor de habitat din microzona Saharna, s-a observat perpetuarea pe parcursul epocii fierului a mai multor tradiții, totodată fiind atestate și o serie de trăsături distincte, specifice fiecărei dintre culturile din acest spațiu.

În fața porții. Turnurile și bastioanele cetăților getice din spațiul pruto-nistrean*

Aurel ZANOCI

 0000-0002-3236-7582

În prezent, în spațiul pruto-nistrean sunt cunoscute vestigiile a peste 100 de fortificații, care, în linii generale, se încadrează în sec. IV-III a. Chr., fiind atribuite culturii getice. Acestea, de regulă, au fost amplasate pe locuri înalte și greu accesibile. Totodată, pe lângă apărarea naturală, fortificațiile dispuneau și de diverse amenajări defensive, edificate de constructorii din acea perioadă. În majoritatea cazurilor, plecând de la cercetările de suprafață, s-a constatat că siturile sunt delimitate de șanțuri, în spatele cărora se află așa-numitele „valuri”, care, de fapt, reprezintă ruinele unor „ziduri”, diferite ca dimensiuni și structură interioară. De rând cu structurile defensive tradiționale, unele cetăți au fost înzestrate cu „bastioane”, sau „turnuri”, menite să apere accesul în incintele lor.

Ruine ale bastioanelor au fost documentate la Rudi „La Șanțuri”, Saharna Mare, Saharna Mică, Cogâlniceni, Trebujeni „Potârca” etc. Ele, de regulă, reprezintă un „val” ce descrie un semicerc, amplasat vizavi de poarta de intrare, mai rar – lateral porții. Dimensiunile lor variază de la 6×11 m (Saharna Mare, bastionul porții de nord) la 40×44 m (Saharna Mică, bastionul central). Frecvent, bastioanele sunt flancate de șanțuri de dimensiuni considerabile, a căror lățime atinge cca 19 m, iar adâncimea – 3,7 m (Saharna Mare, bastionul central).

Vestigiile turnurilor se prezintă, actualmente, sub forma unor movile quasirotunde în plan, cu diametrul de cca 10-30 m și înălțimea de cca 1,5-5,0 m. Acestea, de obicei, sunt amplasate în fața „zidurilor” de apărare, în stânga porții de intrare, cum ar fi la Horodca Mică, Glinjeni „La Șanț” și Curătura I „La Izvor”. Uneori însă ruine ale unor posibile turnuri au fost atestate și pe vârful promontoriilor, ca la Rezina,

* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculița” (Universitatea de Stat din Moldova).

Horodiște (Călărași), Temeleuți (Florești) și Trebujeni „Potârca”. Acestea, probabil, au servit pentru supravegherea căilor de acces, totodată, fiind incluse și în sistemul de apărare a intrărilor în incinte, după cum a fost demonstrat în cazul fortificației de la Rezina.

Astfel, prezența acestor amenajări defensive suplimentare ne conduce spre ideea că constructorii din acel timp au avut bune cunoștințe în domeniul arhitecturii militare, concepând accesul în așa mod, încât cei care intenționau să intre în cetate erau întotdeauna expuși loviturilor (atacului) din mai multe direcții, aplicate de apărătorii fortificației.

Analize matematico-statistice în reconstituirea arhitecturii defensive. Studiu de caz: fortificația getică Horodiște „La Șanț”*

Dumitru CONDREA

 0000-0001-9799-7756

Fortificațiile, ca orice alt obiect de arhitectură, se conturează pe teren sub forma unui șir de elemente purtătoare de informații cantitative, precum suprafața incintei, perimetrul, elevația ș.a. Cunoașterea aspectului original al unei construcții defensive preistorice întâmpină impedimente care sunt greu de depășit. În primul rând, siturile de acest tip au ajuns până în prezent în stare ruinată, multe dintre componentele structurale dispându-se în urma proceselor tafonomice și pedologice.

Între Prut și Nistru, majoritatea cetăților epocii fierului posedau unul sau mai multe șanțuri, dublate, fiecare, de câte un zid format din două sau mai multe paramente și emplecton în spațiul dintre ele. Distrugerea acestora de acțiunile factorilor antropici și naturali a lăsat în urmă dărâmături, lipsite, în mare parte, de masa lemnoasă a carcasei, celelalte componente ale structurii fiind împrăștiate atât în zona incintei, cât și în cea din fața șanțului și din interiorul lui. Luând în considerare aceste aspecte, fortificația de la Horodiște „La Șanț” reprezintă un punct de plecare convenabil în încercarea de a reconstitui aspectul unei fortificații din epoca fierului. Săpăturile arheologice din 2022 au degajat aproximativ 55 m³ de pământ și pietre din cadrul unei secțiuni cu dimensiunile de 20×2 m, trasate perpendicular pe prima (dinspre incintă) dintre cele două linii defensive care barează micul promontoriu „La Șanț” de restul platoului „La Cot”. Față de nivelul actual de călcare, rămășițele zidului constituie, în prezent, o ridicătură, similară unui val de pământ, care se înalță dinspre incintă la un unghi de aproximativ 11,9°-12,9°, iar dinspre șanț – la unul de aproximativ 17,8°-21,8°. Doar o parte din solul decoperat reprezintă resturile construcției defensive, însă cercetările

* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculita” (Universitatea de Stat din Moldova).

au dus la descoperirea *in situ* a unei porțiuni din paramentul exterior, din piatră, păstrat pe o înălțime de aproximativ 1,0 m, ceea ce înlesnește restabilirea contextului original.

În baza datelor colectate în timpul campaniei arheologice din 2022 și antrenate în analize matematico-statistice, cercetarea de față propune mai multe variante de reconstrucție a sistemului defensiv din acest sit, folosit în perioada getică.

Noi date privind răspândirea pieselor de tip La Tène în spațiul est-carpatic. Cazul unei fibule din bronz de schemă La Tène timpuriu*

Mihail BĂȚ

 0000-0001-6642-2888

Sergiu SERBINOV

 0000-0001-6163-1111

Tabloul răspândirii vestigiilor de tip La Tène în teritoriile de la est de Carpați este complinit de un șir de descoperiri provenite din săpăturile arheologice din regiunea Nistrului, care marchează, așa acum s-a demonstrat recent, traseul schimburilor realizate de comunitățile celtice și indigene cu lumea greacă în perioada La Tène B1/B2 și C1. În acest context, una dintre categoriile de mărfuri evidențiate este cea a fibulelor de schemă La Tène timpuriu, cunoscute în regiunea Nistrului Mijlociu încă de la mijlocul secolului trecut (Saharna Mică). Pe de altă parte, la studierea fenomenului menționat în prezent contribuie, creșterea numărului de descoperiri izolate și întâmplătoare, fapt determinat, în primul rând, de episodul săpăturilor neautorizate.

Un astfel de caz a fost consemnat recent, prezentând o descoperire întâmplătoare a unei fibule din bronz, a cărei însemnătate culturală primează prin contextul geografic al locului unde ea a fost atestată. Conform informațiilor existente și disponibile, o fibulă din bronz de acest tip ar fi fost descoperită fortuit în extravilanul localităților Scumpia și Făgădău din raionul Florești, regiunea făcând parte din bazinele hidrografice Gârla Mare-Șoltoiaia, afluenți de stânga ai râului Prut. Relevanța acestei noi informații este conferită de faptul, că contextul descoperirii gravitează spre bazinul Prutului, zonă, care se caracterizează prin puținătatea pieselor de tip La Tène. În prezent, mai cunoaștem o descoperire întâmplătoare, care provine din zona localității Mârzoia (Nisporeni). Și în acest caz, piesa aparține tipului de fibule din bronz de schemă La Tène timpuriu, de la care s-a păstrat doar piciorul.

* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvostepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculita” (Universitatea de Stat din Moldova).

Cuptoarele de piatră – o rutină a comunităților Poienești-Lucașeuca?

Octavian MUNTEANU  0000-0003-3438-1211

Michael MEYER

Vasile IARMULSCHI  0000-0002-9013-1973

Vadim ȘERBAN

Cristian COROLENCO

Alexandru MELNIC

Subiectul discuției a fost generat de o descoperire realizată în vara anului 2022. Este vorba despre o structură adâncită în sol, având formă rectangulară în plan, cu dimensiunile de 4,17×3,51 m. Pereții structurii erau săpați oblic, sub un unghi de circa 45 de grade, lărgind partea inferioară. S-au păstrat urmele gropilor de pari, care reprezentau structura de rezistență a construcției, fiind amplasați câte 4 pe laturile lungi. În total, au fost delimitate 10 gropi pe perimetrul structurii. În partea de est a structurii a fost semnalată o concentrație mare de cărbune de lemn, iar în centrul ei – o groapă de par având conținut mai redus de cărbune de lemn. Existența unei gropi de par în interiorul structurii, pe aceeași linie cu două gropi amplasate pe linia laterală, ar putea sugera fie o anumită compartimentare a spațiului, fie o fortificare suplimentară a compartimentului din colțul estic. Acesta se remarcă printr-o aglomerație de pietre în asociere cu fragmente de lut ars și cărbune de lemn. Pietrele constituiau dărâmăturile pereților de nord-est și sud-est ale structurii. Sub aglomerația de piatră se afla acea concentrație de cărbune de lemn, menționată mai sus, iar sub ea – un cuptor aflat în imediata apropiere de peretele de nord-est, orientat cu gura spre acesta. În amenajarea cuptorului a fost folosită piatra. De remarcat că accesul spre gura cuptorului era realizat din exteriorul locuinței, unde a fost descoperită și groapa de acces, care avea formă elipsoidală în plan, cu dimensiunile de 1,35×1,17 m. Dimensiunile vetrei, păstrate perfect, erau de 0,77×0,61 m, iar grosimea nu depășea 2 cm. Vatra a fost descoperită sub stratul de umplutură al locuinței, în solul viu, ceea ce înseamnă că aceasta a fost adâncită în raport cu nivelul de călcare a locuinței. De

remarcat grosimea restrânsă a solului ars de sub vatră, ceea ce ar sugera utilizarea la scară redusă a instalației.

Pe suprafața vetrei s-au păstrat multiple fragmente de cărbune de lemn și cenușă. De menționat o piatră aproape circulară în plan, cu diametrul de circa 0,38-0,4 m chiar deasupra vetrei, în capătul de sud al acesteia. Poziționarea ei ar sugera utilizarea pietrei în construcția bolții. În umplutura structurii nu au fost descoperite vestigii arheologice, iar în preajma acesteia au fost semnalate doar descoperiri ce se atribuie orizontului Poienești-Lucașeuca.

Campania anului 2023 a scos la lumina zilei alte trei cuptoare din piatră, fiecare dintre ele fiind amenajate în structuri asemănătoare, adâncite în sol. Spre deosebire de situația anului 2022, în fiecare dintre structurile menționate a fost descoperit suficient material arheologic, care se raportează în exclusivitate la orizontul Poienești-Lucașeuca, de altfel ca și descoperirile din preajma uni cuptor din piatră care a fost amenajat în aer liber. Această situație constituie o premieră absolută pentru finalul epocii fierului, deschizând un subiect special de discuție care necesită precizări suplimentare.

Un pieptene din corn de cerb din perioada migrației goților, descoperit în situl Lipoveni II-La Nisipărie (r-nul Cimișlia)*

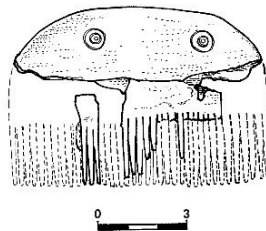
Sergiu MATVEEV

 0000-0001-8515-2852

Vlad VORNIC

 0000-0003-2796-7716

În colecțiile Muzeului de istorie locală, organizat în incinta liceului sportiv din com. Lipoveni (r-nul Cimișlia), alături de mai multe piese de arheologie, etnografie și istorie, se găsește și un pieptene fragmentar, confecționat din corn de cerb. Pieptenele a fost adus la muzeu de un locuitor al satului acum peste un deceniu și predat învățătorului Ion Bivol, care a înființat muzeul respectiv. Din informațiile oferite de dl Bivol, aflăm că pieptenele a fost descoperit în limitele sitului Lipoveni-La Nisipărie, probabil, într-un context funerar, cu ocazia unor extracții neautorizate de nisip. Pentru a fi curățat de stratul de depuneri calcaroase și nisip, pieptenele a fost lăsat într-un vas cu apă, fapt care a dus la deteriorarea piesei. După uscare, fragmentele recuperate au fost lipite cu clei pe un suport din plastic.



* Cercetare realizată prin subprogramul 01.15.01 „Patrimoniul arheologic preistoric și antic din regiunea de silvestepă a Republicii Moldova: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică” în cadrul Centrului de Arheologie „Ion Niculiță” (Universitatea de Stat din Moldova).





Fragmentele studiate provin de la un pieptene lucrat din trei rânduri de plăcuțe din corn de cerb, prinse cu nituri de fier, având mânerul semi-circular aplatizat. Judecând după fragmentele păstrate, mânerul piesei avea lungimea de 8,5 cm, înălțimea de 2,3 cm și grosimea de 0,6 cm, în partea superioară fiind decorat cu câte două cercuri concentrice incizate, prevăzute cu câte un punct adâncit în mijloc (diametrul cercurilor exterioare este de 0,75 cm, iar diametrul niturilor de fier este de 0,3 cm).

Cercetările arheologice la situl cu mai multe nivele de locuire Lipoveni II-*La Nisipărie*, efectuate între anii 2013-2022, au demonstrat prin prezența materiei prime și a pieselor din corn că meșteșugul prelucrării osului și a cornului era practicat de comunitățile care au locuit aici în diferite perioade istorice. În sec. III-IV p. Chr., pieptenii din corn de cerb sunt o prezență obișnuită în așezările și necropolele culturii Sântana de Mureș-Chernjachov, reprezentând un aport al populațiilor germanice la difuzarea acestei categorii de obiecte în cuprinsul acestei culturi arheologice. Spre exemplu, în ansamblul arheologic din sec. IV p. Chr. de la Budești au fost înregistrate 19 asemenea piese, întregi sau fragmentare. Un număr mult mai mare de piepteni au fost descoperiți în necropola și așezarea de tip Sântana de Mureș de la Bârlad-*Valea Seacă*, unde a funcționat și un mare centru meșteșugăresc de prelucrare a cornului de cerb și de producere a pieptenilor.

Pieptenele de la Lipoveni II-*La Nisipărie* aparține tipului cu mânerul aplatizat, având forma unui arc de cerc. Așa gen de artefacte apar mai rar în cadrul complexelor Sântana de Mureș-Chernjachov, fiind atestate la Budești, Bârlad-*Valea Seacă*, Ripnev II, Cherepin sau Chernjachov.

După cum arată cercetările arheologice, tipul respectiv de pieptene s-a întrebuițat în medii culturale diferite și o perioadă mai îndelungată, în general, în cursul secolelor III-IV p. Chr., în complexele culturii Sântana de Mureș-Chernjachov, fiind datat în a doua jumătate a sec. III p. Chr. și în prima parte a veacului următor. În lipsa unor informații mai precise despre contextul descoperirii, piesa de la Lipoveni nu poate fi încadrată decât în aceleași limite cronologice largi, corespunzătoare primelor două faze de evoluție a culturii respective.

Descoperiri monetare de pe teritoriul s. Cărbuna (r-nul Ialoveni)

Sergiu HEGHEA	 0000-0003-1315-6410
Sergiu MATVEEV	 0000-0001-8515-2852
Vlad VORNIC	 0000-0003-2796-7716
Sergiu POPOVICI	 0000-0002-8575-8667

Cercetările arheologice realizate în ultimii ani pe teritoriul satului Cărbuna (r-nul Ialoveni) au contribuit atât la completarea hărții arheologice a microzonei cu situri noi, cât și la cunoașterea mai bună a unor situri investigate prin săpături arheologice. Din rândul celor din urmă fac parte și două situri, descoperite relativ recent și denumite în ordinea identificării Cărbuna XIII și Cărbuna XVII.

Cu prilejul cercetărilor perieghetice, realizate în anul 2021, din diferite zone ale așezării medievale Cărbuna XIII au fost recuperate mai multe artefacte corespondente sec. XV-XVII, printre care și o monedă otomană de argint. Moneda la care ne referim prezintă un aspru emis sub sultanul Selim I (1512-1520)*, corespunde Grupei a III-a, dataată între anii 1518-1520, atelier neprecizat. Aspri emiși sub Selim sunt bine cunoscuți pe teritoriul Republicii Moldova prin descoperirile singulare de la Gura Galbenei (r-nul Hâncești), Orheiul Vechi sau în tezaururile de la Comrat, Stohnaia (r-nul Rezina), Leușeni-Cărpineni (r-nul Hâncești), Bălăbănești (r-nul Criuleni) etc. Pentru teritoriul Republicii Moldova, moneda de argint emisă sub Selim I constituie 19,12% din categoria monedelor otomane de argint emise între 1512-1603, însumând peste 500 de piese, dintre care 486 reprezintă aspri, cei din Grupul III constituind peste 60%. Este de menționat că această piesă monetară, care reprezintă un valoros element de datare, a fost găsită în imediata proximitate de sondaj și ar putea proveni din complexul adâncit cercetat parțial.

În toamna anului 2023, cu ocazia unor cercetări de salvare pe teritoriul sitului Cărbuna XVII-*La Rădi*, a fost recuperat un număr mare

* Mulțumim și pe această cale dnei dr. Ana Boldureanu pentru determinarea piesei.

de vestigii arheologice datate cu sec. XV-XVII. Între artefactele descoperite într-un strat de cenușă, identificat în limitele Complexului 1, se evidențiază patru piese perforate, apreciate prealabil drept monede. Una dintre cele patru piese, care, după parametrii metrici, era foarte apropiată de cele anterioare, având și perforație similară după curățare, s-a dovedit a fi o plăcuță de cupru. Celelalte trei piese recuperate la Cărbuna XVII-*La Rădi* reprezintă parale otomane, emise sub sultanii Ahmed III (1703-1730) și Mahmud I (1730-1754) în atelierul monetar de la Constantinopol. Ca și moneda descoperită pe situl *Cărbuna XIII*, cele recuperate de pe situl Cărbuna XVII-*La Rădi* sunt bine cunoscute pe teritoriul Republicii Moldova. Două depozite de monede otomane, care conțin un număr mare de parale, au fost descoperite la mănăstirea Căpriană (r-nul Strășeni), iar altul – la Costești (r-nul Ialoveni). Paraua în circulația monetară a sec. XVIII deține un rol important în mediul tranzacțiilor cotidiene, fiind atestată și în necropola de la Căușeni, iar descoperiri izolate provin de la Țipova și Tarasova (r-nul Rezina), Bogzești (r-nul Călărași), Cosăuți (r-nul Soroca), Ivancea (r-nul Orhei), Ecaterinovca-Ialpugeni-*Valea Jeparului* (r-nul Cimișlia), com. Lăpușna (r-nul Hâncești) și din apropierea cetății Tighina.

Aceste descoperiri numismatice confirmă prezența unui nivel de locuire din epoca medievală târzie, extinzând limita superioară de datare a sitului Cărbuna XVII-*La Rădi* către mijlocul sec. XVIII. Monedele otomane descoperite în ultimii ani la Cărbuna reprezintă piese comune, tipice pentru tranzacțiile cotidiene din perioada respectivă sau utilizate în calitate de pandantive.

Arhitectura fundației Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriana*

Gheorghe POSTICĂ

 0000-0002-2609-1575

Potrivit cercetărilor arheologice din anii 1993 și 2001-2008, Biserica Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriana, care constituie o operă a domnului Petru Rareș de la 1541-1542, este amplasată pe fundația unei biserici mai vechi, denumită convențional Biserica I și atribuită perioadei domniei lui Ștefan cel Mare.

Fundația Bisericii I a fost descoperită la adâncimea de 0,35-0,50 m de la nivelul actual al solului, sub talpa elevației Bisericii Adormirea Maicii Domnului, fiind extinsă de la aliniamentul acesteia cu 0,30-1,0 m spre exterior și cu 0,10-1,65 m în interior. Biserica I, în plan, are aceeași formă și aceleași compartimente ca și biserica lui Petru Rareș (Biserica II), fiind alcătuită din Altar, Naos, Gropniță, Pronaos și Pridvor. Totodată, Biserica I, la fel ca și Biserica II, este prevăzută cu opt contraforți, patru pe latura de nord și patru pe latura de sud. Spre deosebire de Biserica II, care se remarcă prin eleganță și zveltețe, fundația Bisericii I denotă o construcție masivă, cu lungimea de 36,60 m, fiind cu 1,30 m mai mare în comparație cu Biserica II, și lățimea de 11,75-12,10 m la Pridvor-Pronaos și de 16,0 m la Naos.

Masivitatea Bisericii I este reflectată, de asemenea, prin lățimea și profunzimea fundației. Astfel, lățimea acestei fundații variază de la 2,60 până la 3,20 m, în zona absidelor laterale atingând 3,45-5,0 m. Pe de altă parte, adâncimea fundației de la nivelul superior al acesteia este de 2,60-2,95 m sau de 3,0-3,40 m de la nivelul actual al solului.

Fundația Bisericii I este amenajată neuniform, în anumite zone fiind alcătuită din piatră ruptă, înecată în mortar hidraulic, în unele locuri remarcându-se porțiuni compuse din piatră ruptă fără liant. În același

* Cercetare realizată prin subprogramul „Coordonatele modernizării social-economice, politice, administrative și culturale în Moldova, Basarabia, RASSM, RSSM și Republica Moldova în context regional și european (studii, documente, sinteze)” în cadrul Institutului de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova.

timp, în partea superioară, fundația este amenajată din blocuri de piatră fasonate, prinse cu mortar hidraulic.

Biserica I a fost construită pe o pantă accidentată, care avea o diferență de -1,75 m în zona fațadei de Vest față de Absida de Est. Soclul de fundație al Bisericii I se află la nivelul vechi de călcare al solului, la adâncimea de 0,40 m în zona Absidei de Est și de 2,15 m în zona Pridvorului dinspre Vest. La etapa edificării Bisericii I, spațiul din jurul edificiului a fost nivelat prin reamplasarea argilei extrase din groapa de fundație, panta fiind adusă la o diferență de -0,60-0,80 m în zona fațadei de vest față de cota de călcare din zona Absidei de Est. Totodată, partea superioară a fundației Bisericii I din zona fațadei de vest se afla cu 0,55-0,60 m mai jos comparativ cu nivelul superior al acestei fundații din zona axului Absidei de Est.

Pe suprafața fundației, la nivelul descoperirii, a fost atestat un sistem de tiranți din bârne de lemn, amplasați în lungul zidăriei (10 cazuri) sau în pereche, în formă de cruce (7 cazuri). În total, pe suprafața fundației Bisericii I au fost documentate 25 de goluri de tiranți, în secțiune patruleteră de 20×22 cm, care ating în lungime 1,30-1,50 m. Tiranții sunt amplasați în miezul zidăriei, de-a lungul laturilor bisericii, de-a lungul suprafeței contraforșilor sau la intersecția acestora cu laturile bisericii, precum și pe suprafața absidelor de Sud și de Nord ale bisericii.

Câteva date arheologice despre un apeduct descoperit la Căușeni

Vlad VORNIC  0000-0003-2796-7716

Sergiu SERBINOV  0000-0001-6163-1111

Adrian IORGA

Dumitru AVRAM  0009-0009-5320-6209

În vara anului 2018 a fost efectuată o intervenție arheologică de salvare la Căușeni, drept urmare a informației parvenite la Agenția Națională Arheologică despre descoperirea întâmplătoare pe moșia acestei importante localități de pe cursul inferior al râului Botna a unui segment de apeduct, alcătuit din tuburi ceramice. Informația despre depistarea apeductului ne-a fost furnizată de arhitectul Anton Balan, care, la rândul său, a primit-o de la electricianul Vitalie Ciobanu.

Deplasându-ne la fața locului, am constatat că descoperirea a fost făcută pe un drum de țară din marginea de sud-est a orașului Căușeni. În scopul cercetării segmentului de apeduct ieșit la iveală, a fost trasată o casetă cu dimensiunile de 1,0×1,5 m. De asemenea, a fost efectuată și o cercetare perieghetică a zonei, unde, cu excepția unor fragmente de țevi de lut ars, nu s-au găsit alte vestigii arheologice, care ar atesta o locuire mai veche în acest loc.

În cuprinsul sondajului a fost surprinsă o porțiune dintr-un apeduct, orientat pe direcția NNV-SSE, care continuă atât spre nord, cât și spre sud, dar a cărui lungime urmează încă a fi stabilită. După spusele localnicilor, fragmente de țevi de lut se întâlnesc frecvent în această zonă a localității, fiind scoase la suprafață, mai ales, prin lucrările agricole.

Adâncimea la care se găsește apeductul este destul de mică, în perimetrul sondajului, baza acestuia aflându-se la 0,25-0,40 m de la suprafața actuală a solului. S-a constatat că pentru amenajarea apeductului s-a săpat mai întâi un șanț puțin adânc și lat de circa 40 cm. Pe fundul șanțului s-a depus un strat subțire de nisip amestecat cu puțin moloz și mortar, peste care au fost așezate tuburile ceramice, unite între ele cu mortar ce conține mai ales var. Țevile de lut au lungimea de circa 40 cm, diametrul – de 14 cm și grosimea – în jur de 1 cm. La rândul lor, tuburile

ceramice au fost acoperite cu pietre de calcar și mortar ce conține foarte mult nisip, având rolul de a proteja apeductul propriu-zis.

După toate probabilitățile, apeductul depistat își ia începutul de la un izvor foarte puternic, aflat la circa 1 km spre S, în punctul *Sub Castel* din capătul sudic al văii amintite, fiind îndreptat în direcție nordică, spre locul numit de localnici *La Palat* din vatra urbei actuale.

Cu toate că, deocamdată, nu dispunem de date sigure pentru datare, presupunem că acest apeduct a funcționat în perioada de stăpânire tătară a orașului Căușeni, mai degrabă în sec. XVIII. Evident, studierea documentelor scrise și cercetările arheologice viitoare vor contribui la cunoașterea mai bună a acestei interesante structuri arheologice, care reprezintă și un element important al patrimoniului cultural local, ce se impune a fi protejat și valorificat.



Fig. 1. Căușeni 2018. Vedere asupra segmentului de apeduct descoperit.

SECTIA
ISTORIE MEDIEVALĂ
ȘI MODERNĂ

O enigma istorică nesoluționată – Allexandro Moldaowicz

Ion EREMIA

 0000-0002-2007-9233

Examinarea sursei date și a opiniei specialiștilor care s-au pronunțat pe problema personajului Allexandro Moldaowicz atestă că este vorba de un tratat încheiat de cneazul Haliciului Gheorghe al II-lea și Marele Magistru al Ordinului teutonic Luther von Braunschweig. Printre ceilalți boieri credincioși cneazului Haliciului, care au întărit acest tratat cu sigiliile lor, doar Allexandro Moldaowicz pare să fie un străin, toți ceilalți sunt amintiți și în alte acte ale timpului ca deținând funcții importante. Personajul indicat nu deține nicio funcție, dar faptul că a participat la confirmarea tratatului respectiv sugerează locul important pe care îl ocupa în anturajul cneazului. Numele Moldaowicz atestă limpede că el era străin, un străin, mai degrabă, de confesiune catolică, fiind atras de Gheorghe al II-lea pentru a obține sprijinul coloniștilor străini, care au venit în cnezatul de Halici. Cât privește locul de origine, sursa dată, dar și contextul concret-istoric, nu ne oferă nicio informație: el putea fi din orice Moldă/Moldovă – fie cea de la est de Carpați, fie din una cunoscută, mai ales, pe teritoriile cu populație germanică, unde, de regulă, erau răspândite așezări cu asemenea denumire.

Rolul *sancâkbeyi*-lor în sistemul de administrație a „*re'âya*-lelor” otomane, înființate pe teritoriul Țării Moldovei

Igor BERCU

 0000-0001-8227-028X

Având în vedere variațiile semnificative ce au caracterizat organizarea administrativă a provinciilor cucerite de Imperiul Otoman încă de la începuturile sale, alături de evoluția istorică extrem de diversă în fiecare regiune, este dificil să elaborăm o imagine globală a administrației provinciale, fără a analiza în detaliu rolul principalilor actori numiți direct de către Poartă.

În sistemul administrativ al „*re'âya*-lelor” otomane, înființate pe teritoriul Țării Moldovei, rolul *sancâkbeyi*-lor era unul esențial și complex. Acești conducători locali dețineau o putere considerabilă și aveau responsabilități variate în administrarea și menținerea ordinii în regiuni.

Unul dintre rolurile principale ale *sancâkbeyi*-lor era reprezentat de gestionarea afacerilor administrative și militare în cadrul unităților administrativ-teritoriale otomane. În competența lor era colectarea impozitelor și a altor taxe, menținerea ordinii publice și desfășurarea operațiunilor militare. În calitate de reprezentanți ai autorității centrale otomane, *sancâkbeyi* erau responsabili și de menținerea păcii în teritoriul aflat sub administrația sa.

Cucerirea Chilieii și Cetății Albe în anul 1484 s-a soldat cu formarea primelor unități administrativ-teritoriale otomane pe teritoriul Țării Moldovei. Imediat după cucerire, după cum ne relatează cronicarii turci, în aceste cetăți au fost numiți *sancâkbeyi*. Guvernatorul militar, *sancâkbey*-ul, locuia în târg și îi comanda pe *sipâhi*-ii, care locuiau în satele din circumscripția acestuia. Veniturile anuale ale unui *sancâkbeyi* variau între 200.000 și 600.000 aspri, în funcție de importanța și ponderea deținătorului.

De asemenea, *sancâkbeyi* jucau un rol crucial în gestionarea relațiilor cu conducerea centrală a Imperiului Otoman, fiind de datoria lor să furnizeze informații și rapoarte despre starea „*re'âya*-lelor” lor, să implementeze politicile și directivele venite de la Istanbul și să asigure loialitatea localnicilor față de autoritățile otomane.

În plus, *sancâkbeyi* aveau și un important rol militar. În calitate de comandanți militari locali, aceștia erau responsabili pentru mobilizarea și coordonarea forțelor armate din „*re'âya-lele*” lor, în caz de conflicte sau amenințări la adresa securității imperiale.

În esență, *sancâkbeyi* erau figuri centrale în sistemul administrativ otoman din Țara Moldovei, având un rol-cheie în menținerea stabilității și controlului otoman în regiune. Prin intermediul lor, autoritățile centrale otomane își extindeau influența și controlul asupra teritoriilor periferice, asigurându-și, astfel, supunerea și loialitatea localnicilor.

Faptele Sf. Treimi. Antecedentele moldovenești ale ciclurilor iconografice rusești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea

Emil DRAGNEV

 0000-0001-6174-161X

Debutul constituirii ciclurilor *Faptelor Sf. Treimi* este legat, de obicei, de icoana *Sf. Treimi Veterotestamentare cu Faptele*, realizată de meșterii novgorodeni și pskoviteni pentru catedrala Bunavestirii a Kremlinului Moscovit, alături de alte icoane, care l-au scandalizat pe diacul Viskovatyi după incendiul din 1547. Această icoană nu s-a păstrat, dar se consideră că majoritatea icoanelor din a doua jumătate a secolului al XVI-lea îi repetă conținutul iconografic. Un caz aparte pare a fi – în urma cercetării întreprinse de I.A. Shalina – icoana din Tihvin (Galeria Tretiakov), de proveniență pskoviteană, datând, probabil, de la 1515. Deși nu constatăm prezența acestui ciclu în Moldova, în picturile murale de aici, de la limita secolelor XV-XVI, putem urmări apariția unor elemente constitutive, care vor face parte din desfășuratele cicluri ale icoanelor rusești. În naosul bisericii de la Sf. Nicolae din Rădăuți (cca 1488/89), pe lângă reprezentarea *Filoxeniei lui Avraam*, apare și ciclul desfășurat al istoriei lui Lot. În cadrul *Faptelor arhanghelului Mihail* de la biserica Sf. Nicolae din Bălinești (cca 1500), apare deja un ciclu mai desfășurat al *Filoxeniei*, la care se adaugă istoria lui Lot. Un ciclu separat al Sf. Treimi este reprezentat deasupra arcului nișei zidului vestic al bisericii *Tăierii capului Sf. Ioan Botezătorul* de la Arbore (după 1503). Sursa acestor imagini pare să se regăsească în miniaturile cărților-manuscris, ca, de ex., Tetraevanghelele din grupul *Pariinus Graecus 74*. Am putea, de asemenea, presupune că și ciclul *Genezei*, introdus în bună parte în icoanele *Faptelor Sf. Treimi*, prezent în ansamblurile murale din vremea rareșizilor (Moldovița, Voroneț), a avut prezențe mai vechi în Moldova, dispărute împreună cu picturile exterioare din epoca lui Ștefan cel Mare.

Tipologia tablourilor votive din Țara Românească în secolul al XVI-lea

Maria DRAGNEV

 0009-0006-0959-7095

Conservarea precară a ansamblurilor de picturi murale din Țara Românească din secolele XIV-XVI nu ne permite studiul unor evoluții, pe durata acestor secole, ale modalităților de înfățișare a tablourilor votive, a conținuturilor și ideilor exprimate de acestea. De la antecedentul îndepărtat de la mijlocul secolului al XIV (biserica Sf. Nicolae Domnesc de la Curtea de Argeș), săltând peste secolul al XV-lea, din care nu ni s-a pătrat niciun monument pictat, trecem îndată la exemplele oferite de secolul al XVI-lea, dispuse pe toată durata sa. De altfel, ocurențele de la Curtea de Argeș (un tablou votiv în naos, repictat în secolul al XIX-lea, și un portret voievodal în pronaos, interpretat diferit), ne oferă puține repere pentru demararea unei tradiții în acest spațiu. Tablourile votive din secolul al XVI-lea prezintă atât ctitori voievozi (Mănăstirile Argeș, Snagov, Tismana), cât și boieri (Bolnița Bistriței-Vâlcea, Biserica Stănești-Vâlcea, Mănăstirea Căluu), fiind cunoscute și situații mixte (Bolnița Coziei, Mănăstirea Bucovăț). Diversitatea tipologică a reprezentărilor ctitoricești depășește însă categoriile de ctitorii menționate. Trăsătura comună a reprezentărilor votive este consacrarea directă a ctitoriei Mântuitorului, care, de obicei, apare binecuvântând din ceruri, și lipsa sfinților intercesori. De asemenea, majoritatea ctitorilor sunt prezentați frontal, cu biserica (în cazul ctitorilor principali) între două personaje (doi voievozi, voievodul/boierul și doamna sa). O altă trăsătură specială a ansamblurilor de picturi murale din Țara Românească este prezența unor tablouri votive ale ctitorilor picturilor. În cadrul ctitoriilor mixte, indiferent de contribuție (ctitorii principali – cei ce au zidit biserica sau ctitorii picturilor), voievozii cu familiile lor sunt reprezentați în naos, iar boierii – în pronaos. În cazurile Mănăstirilor Argeșului și a Snagovului, tablourile votive se transformă în adevărate suite dinastice. Aceste trăsături apropie tipologic tablourile votive din Țara Românească de practicile bizantino-balcanice.

Numărul de biserici, mănăstiri, schituri și situația demografică a clerului din Moldova în epoca fanariotă

Ion MIRON

 0009-0004-9328-2824

În Moldova s-a atestat din cele mai vechi timpuri o aplecare aparte a poporului față de credința ortodoxă, dovadă a acestui fapt fiind numărul mare de biserici și mănăstiri și, mai ales, numărul mare de slujitori, care apar în multe documente ale timpului. De multe ori, când este vorba de un document prin care se vinde sau se schimbă o moșie, ca martori sunt consemnați preoții, mulți slujitori apar în documente ca proprietari de moșii sau atunci când ei înșiși cumpără sau vând vreo moșie.

Foarte importante, în acest sens, sunt documentele timpului. Astfel, încă din secolul al XIV-lea avem diferite știri cu privire la preoții din Moldova, acestea se conțin în anumite acte ce țin de conflictul dintre Țara Moldovei și Patriarhia din Constantinopol. În anul 1395, domnul Ștefan Mușat trimite la Constantinopol pe protopopul Petru, pentru o încercare de aplanare a conflictului. Mai târziu, apar și alți protopopi din Moldova în actele vremii, de asemenea sunt pomeniți și diferiți preoți ctitori de locașuri sfinte și, odată cu trecerea anilor, numărul preoților și slujitorilor bisericеști pomeniți în acte crește semnificativ.

Dimitrie Cantemir, în opera „Descrierea Moldovei”, vorbind despre năravurile moldovenilor, precizează că locuitorii din Țara de Sus sunt deosebit de credincioși și, tot în acest sens, el ne dă informații despre numărul de biserici și mănăstiri care se află în Țara de Sus a Moldovei, specificând că „de aceea se găsesc peste 60 de biserici din piatră numai în ținutul Sucevei”, iar cu privire la mănăstiri relatează că numai în Țara de Sus s-ar afla „peste 200 de mănăstiri mari clădite din piatră”, despre monahi spunând că „munții sunt plini de călugări și pustnici, care își jertfesc acolo, în liniște, Lui Dumnezeu viața smerită și singuratică”.

În epoca fanariotă, starea generală a bisericilor și a preoților din acea vreme era mult influențată de procesele ce aveau loc la nivel de țară – lucrul acesta îl deducem din actele timpului. Astfel, un document semnificativ în care ni se vorbește expres despre numărul de biserici și preoți în epoca fanariotă este Hrisovul de la Grigorie Alexandru Ghica din

15 iulie 1764. În acest document domnul, la început, își arată interesul pentru buna chivernisire a Bisericii Ortodoxe din Moldova și nu uită să facă o incursiune în istorie, menită să arate că în activitatea lui urmează pe „împărații noștri cei credincioși și iubitori de Hristos de la Constantin cel Mare și Întâiu până la Constantin cel după urmă”.

Aspectul ilustrativ în metodologia de cercetare istorică. Moldovencele în operele de artă (secolele XVII-XIX)*

Lilia ZABOLOTNAIA

 0000-0001-9807-5809

Pentru a avea o imagine cât mai clară despre un fapt/event istoric, se recurge, de cele mai multe ori, la studierea tuturor surselor istorice existente la momentul cercetării. În istoria universală, pluridisciplinabilitatea constituie o condiție *sine qua non* în explorarea trecutului, care permite construirea, autonomizarea și individualizarea unor elemente specifice unui subiect mai amplu sau ale unor subteme care s-au desprins dintr-o temă de largă inspirație istorică. Aceste subteme pot da naștere unor noi metode și direcții de cercetare a unei problematice. În viziunea noastră, prezentarea istoriei în toată culoarea și nuanțele ei completează informația absentă din textul descriptiv, care, uneori, poartă un caracter subiectiv sau care poate să nu existe. Folosirea aspectului ilustrativ permite autorului să combine litera și imaginea, valoarea documentelor materiale – izvoare narative și obiecte de artă. Interpretările plastice ale evenimentelor și ale figurilor istorice ne creează o reprezentare profundă și multiaspectuală în detalii atât ale epocii (în termeni generali), cât și ale modului de viață privată (cea de zi cu zi), mentalitatea, spiritualitatea și morala unei epoci.

Istoria în imagini ne oferă un cadru vizual al cronografiei evenimentelor istorice, prezentate prin prisma personajelor ilustre feminine. Drept exemplu pot servi femeile din înalta societate – soțiile și ficele domnilor (doamnele și domnițele), boierțele etc. În acest studiu, ne-am propus să analizăm chipurile moldovencelor în arta plastică din secolele XVII-XIX, și anume: în pictura murală (frescă), în gravuri, portrete, schițe etc.

La moment, în colecțiile muzeelor din Republica Moldova nu se găsesc opere de artă în care să fie reprezentate femeile moldovence din secolele XVII-XIX. Cu toate acestea, investigațiile efectuate în muze-

* Cercetare realizată în cadrul subprogramului 180101 „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală”.

ele, arhivele și bibliotecile din Polonia, Lituania, Danemarca, Ucraina, Federația Rusă și Belarus relevă existența unei serii de portrete ale moldovencilor din perioada respectivă, realizate de pictori și zugravi.

Scopul acestei comunicări este de a prezenta, a analiza și a interpreta aceste opere de artă sub aspectul interdisciplinar. De asemenea, în cadrul cercetării, subliniem importanța acestor lucrări ca surse semnificative pentru înțelegerea nu doar a aspectelor artistice, ci și a celor istorice ale unei societăți dintr-o anumită epocă.

Viața cotidiană reflectată în paginile testamentelor din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea)

Alina FELEA

 0000-0002-7449-0001

Testamentele sunt surse deosebite atât în cercetarea mentalităților, a atitudinii față de viață și moarte, a examinării problemei moștenirii, cât și în evidențierea aspectelor vieții cotidiene.

Partea narativă a testamentelor din Țara Moldovei din sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea este cea care cuprinde aspecte importante ale vieții cotidiene ale testatorilor. Printre spectrul de probleme evidențiate în paginile testamentelor sunt și cele despre viața privată: căsătorie, viața de familie și relațiile cu rudele. Anume în această parte sunt prezentate detalii referitor la relații familiale, la anturajul în care și-a petrecut viața testatorul. Când se relatează despre o căsătorie, fie a testatorului, fie a copiilor acestuia etc., sunt prezentate în detalii bunurile date drept zestre, dar de nuntă, apoi bunurile cumpărate în timpul căsniciei. În special, aceste detalii sunt arătate cu referire la fiice sau în cazurile apariției unei situații conflictuale. Narațiunea autobiografică este prezentă nu numai pentru a identifica cantitatea și valoarea averilor acumulate pe parcursul vieții, ci și pentru a argumenta, în unele cazuri, alegerea moștenitorului. În diatele din Țara Moldovei se regăsește și tematica înfierii. Într-o serie de testamente este abordată problema relațiilor tată – copii, socru – ginere sau soacră – ginere. Din păcate, diatele cu o astfel de „narratio” se întâlnesc rar – atât în Țara Moldovei, cât și în Țara Românească.

Un alt aspect al vieții cotidiene reflectat în paginile testamentelor din Țara Moldovei din sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea a fost vestimentația și accesoriile. Astfel, sunt menționate: „o rochie de belacoasă fără petele, ..., și o pereche paftale de argint, ..., și o păreche brățele de aur în belciugi de 38 dramuri, și o păreche cercei cu smaranduri, lucru ușor de purtat din casă, și un beniș și o rochie de hatae cu flori de mătăasă, de purtat, ...etc.”; „1 floare cu diamanturi, 1 păreche paftale lucrate în aur cu petre și cu diamanturi i rubinuri, 1 bohce lahuriu, 1 giar albu, 1 sevaie”; „șasă ineli di aur cu petri ...și două părechi cercei una cu

diamante și una cu smaragd, și zăci șiraguri di mărgăritar” etc., ceea ce reflectă și moda caracteristică timpului.

Diatele fac lumină și în problema ustensilelor și vaselor de bucatărie: „șasă părechi cuțite de argint, una strachină de dulceți și șase zafuri de argint, două solniți de argint” etc., fiind evidente și inovațiile introduse în alimentație.

Testamentele arată ce se dădea drept zestre și ce se lăsa drept moștenire și permite formularea anumitor concluzii referitor la ce reprezenta o gospodărie boierească: „zăstre mi s-au dat cu izvod dila părinți doă moșii întregi, anume Țibireuca la ținutu Orheiului și Căldărușa la ținutul Eșului, însă moșie Căldărușa mi să didesă pintru stupi și pintru oi și pintru iapi”, „o casă în Iași și un loc de casă, o moșie”, „zăci boi și zăci vaci și un rădván cu șasă cai”.

Diatele relatează și despre confruntarea cu situații epidemiologice, precum epidemia de ciumă, dar și cu diverse boli.

Și, nu în ultimul rând, testamentele sunt un exemplu de utilizare a unui limbaj specific epocii cercetate.

Direcții prioritare în politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia la mijlocul anilor '20 ai secolului al XIX-lea

Anastasia GUȚU

 0009-0004-6224-4817

După anexarea Basarabiei la Rusia, țarismul este nevoit să se dezică, în comerțul exterior, de tariful vamal prohibitiv din 1810 și să adopte tarife liberal-fritrederiene (1816 și 1819), ce reflectau principiul comerțului liber stabilit la Congresul de la Viena. Aceste măsuri s-au reflectat și asupra Basarabiei, prin adoptarea mai multor decizii și legi, generalizate ulterior în dispoziția Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816, care avea ca scop reorientarea comerțului basarabean de la piețele europene spre piața rusă.

Decizia de a trece la politica liberală în comerțul european a fost una falimentară pentru tânăra industrie rusă, care n-a fost în stare să reziste concurenței mărfurilor europene mult mai calitative. După revolta cercurilor comercial-industriale ruse, țarismul este impus să treacă la tariful prohibitiv din 1822, care s-a răsfrânt negativ și asupra Basarabiei.

Pentru a reglementa situația neplăcută care a apărut în comerțul Basarabiei cu guberniile interne ruse și țările străine, țarismul adoptă, la 17 februarie 1825, un Regulament special, care urma să reglementeze comerțul cu Basarabia, regulament care se identifică mai mult cu un tarif vamal și se referă la trei probleme principale: **1.** Mărfuri străine importate în Basarabia și prin Basarabia în Rusia; **2.** Mărfuri produse în Basarabia și exportate în Rusia și **3.** Despre mărfurile rusești importate în Basarabia.

Analiza acestor trei componente a *Regulamentului cu privire la comerțul cu Basarabia*, demonstrează cu lux de amănunte natura prohibitivă și protecționistă a politicii comerciale ruse, care s-a reflectat negativ nu doar asupra comerțului Basarabiei cu guberniile interne ruse și statele europene, în special Imperiul Austriac, Țările Române și Imperiul Otoman, dar a afectat grav și celelalte ramuri economice ale provinciei. Aceste măsuri au provocat nemulțumirea moșierilor și cercurilor comercial-industriale, care, în consecință, a micșorat importul mărfurilor industriale din țările europene și a minimalizat poziția negustorilor străini, în special a celor austrieci, pe piața basarabeană.

Ca urmare, Basarabia este transformată într-o piață avantajoasă și sigură pentru mărfurile de manufactură și fabrică rusă.

Însă, după mai multe discuții, problema a fost soluționată în toamna anului 1830, când, concomitent cu suprimarea cordonului vamal de la Nistru și aplicarea pe teritoriul Basarabiei a reformei ghildelor lui E.F. Kankrin, a fost abrogat și Regulamentul cu privire la comerțul cu Basarabia din 17 februarie 1825.

Rolul negustorilor angroșiști din porturile Ismail, Reni și Chilia în comerțul extern al Basarabiei în anii '30 ai secolului al XIX-lea

Sorin GRAJDARI

 0000-0001-9385-5195

Porturile dunărene Ismail, Reni și Chilia au jucat un rol important în dezvoltarea economică a Basarabiei în secolul al XIX-lea. Rolul strategic al porturilor Ismail, Reni și Chilia a fost dublu: *pe de o parte*, au servit ca centre de export al produselor basarabene către piețele externe, contribuind la creșterea veniturilor și la prosperarea economică a regiunii, iar *pe de altă parte*, au reprezentat porți de intrare pentru mărfurile străine, oferind, astfel, noi oportunități și influențe în economia locală. În contextul acestei priorități strategice a porturilor dunărene, studiul rolului negustorilor angroșiști din aceste zone în comerțul extern al Basarabiei în anii ,30 ai secolului al XIX-lea devine deosebit de relevant și actual.

Comerțul extern al Basarabiei în acea perioadă a fost puternic influențat de interesul politic și economic al Europei și al zonei Dunării. Negustorii angroșiști din porturile Ismail, Reni și Chilia au fost principalii actori în această ecuație comercială, jucând un rol esențial în organizarea și facilitarea schimburilor comerciale dintre Basarabia și alte țări.

Deși există o anumită literatură de specialitate referitoare la activitatea porturilor și a negustorilor din această perioadă, cercetarea în detaliu a rolului specific al negustorilor angroșiști din aceste porturi aduce o nouă lumină asupra modului în care aceștia au influențat și au contribuit la evoluția comerțului extern al Basarabiei. Perspectivele de cercetare în acest domeniu sunt ample și promițătoare, oferind oportunități de a înțelege mai bine interacțiunile comerciale și dinamica economică a Basarabiei într-un context istoric complex.

Negustorii angroșiști greci și armeni – Dmitri Karavasili, Nicolae Cordali, Karabet Markarov, Gheorghe Popandopulo, Gherasim Veroti, Ivan Goiardi, Artiom Avanesov, Dumitru Albu, Anastasie Dmitriev, Nicolae Iliadi, Andrei Caraman, Constantin Kuiundjolo, Panaiot Nalbandoglo, Mihailo Fotiano, Iakimi Pișinio, precum și Vernali, Dobre, Davidoglo, Banari și alții – ocupau poziții-cheie în exportul mărfurilor

basarabene prin porturile dunărene Ismail, Reni și Chilia în secolul al XIX-lea. De remarcat faptul că majoritatea negustorilor activi în aceste porturi erau alogeni, unii din ei transferându-se cu comerțul din portul Odesa. Acești negustori se ocupau cu exportul unei game variate de produse, inclusiv grâu, porumb, ovăz, semințe de in și altele. În paralel, prin intermediul acestor porturi, Basarabia exporta către Imperiul Otoman și alte regiuni lână, piei neprelucrate, unt de vacă și altele. În ceea ce privește importul, prin aceleași porturi erau aduse în Basarabia diverse produse, precum bumbac, vin, tutun, fructe, mirodenii, cherestea ș.a. din Italia, Grecia și alte țări.

Respectiv, porturile dunărene Ismail, Reni și Chilia au reprezentat noduri comerciale vitale pentru Basarabia în secolul al XIX-lea. Aceste porturi au facilitat schimburile comerciale între Basarabia și alte țări, aducând beneficii economice și culturale semnificative. Prin explorarea istoriei și a activității acestor porturi și a negustorilor, obținem o perspectivă mai amplă asupra dinamicii economice și comerciale din acea perioadă, subliniind importanța conexiunilor comerciale și culturale la nivel regional și internațional.

Litigiile funciare din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea – sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea istoriei locale

Valentin TOMULEȚ

 0000-0003-4696-2064

O sursă de patrimoniu documentar strict obligatorie și necesară în studierea diverselor probleme de istorie locală sunt dosarele ce vizează litigiile funciare, depozitate în fondurile: „Judecătoria Civilă Regională din Basarabia” (F. 37) și „Consiliul Suprem/Regional al Basarabiei” (F. 3) ale Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova.

Ca exemplu, în studierea istoriei satului Tabani (cunoscut și cu numele de Mlinăuți sau Mihalcăuți), din diversele dosare ce au ca tematică acest subiect, ca sursă de patrimoniu documentar, deși indirectă, ne-a servit cel privind litigiul dintre boierii Toma Stamati și Matei Krupenski pentru hotărnicia moșiilor Lopatineț și Corjeuți, județul Hotin (Fondul 37, inventarul 1469).

Dosarul conține informații prețioase despre moșiile deținute în proprietate de acești nobili, dar și despre nobilii altor moșii limitrofe; despre funcția și rangul lor boieresc; când și în ce împrejurări s-a petrecut schimbul de moșii (25 ianuarie 1817: Krupenski ceda moșierilor Ciurea, Străjescu și Grigoriu întreaga moșie Șărbaca, aceștia cedau jumătate de moșie Cicicani și jumătate de moșie Lopatineț); despre hotărnicia detaliată al moșiilor, cu indicarea metodologiei stabilirii hotarelor; despre instituțiile locale, județene, guberniale și imperiale, implicate în soluționarea conflictului; despre documentele pe care le dețineau moșierii și confirmau dreptul lor la deținerea proprietății; documente cu atestarea dreptului la proprietate a altor moșii limitrofe sau chiar mai îndepărtate; despre anii de când moșierii au intrat în dreptul de proprietari; despre modalitatea de prezentare a actelor de proprietate; despre locul de aflare a moșierilor în timpul soluționării litigiului; despre vechimea populației satelor, comparativ cu cele limitrofe; despre timpul instituirii comisiei de hotărnicie în frunte cu Andronache Donici (10 septembrie 1812) pentru despărțirea moșiilor Lomașeni și Dușceni, dar și a altor moșii din ținutul Hotin și a Comisiei de Hotărnicie, instituite

la 25 iunie 1825, deja după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, pentru hotărnicia moșiei Corjeuți de moșiile limitrofe, etc.

Dosarul conține informații prețioase și despre semnificația dublă sau chiar triplă a denumirii satelor/moșiilor (Trinca/Sfișcăuți, Ignateni/Grimești, Dușceni/Caracușeni, Hrițeni/Fetești, Mlinăuți/Mihalcăuți/Tabani), precum și date despre localitățile aflate în subordinea statului, limitrofe cu localitățile aflate în litigiu (Holohoreni și Grițeni).

Însă cel mai important este faptul că dosarul conține informații detaliate despre documentele ce atestă dreptul de proprietate al persoanelor aflate în litigiu și despre moșiile limitrofe: Corjeuți, Treisteni, Mlinăuți, Lomașeni, Dușceni, Lopatineț și jumătate de moșie Cicicani, pentru o durată mare de timp, ceea ce este destul de important în studierea dreptului de moștenire a acestor moșii.

Spre exemplu, pentru moșia Mlinăuți, dosarul conține informații începând cu 11 mai 7087 (1579), 13 mai 7104 (1596), 5 martie 7105 (1597), un document fără date, iulie 7106 (1598), 20 mai 7110 (1602), 24 mai 7110 (1602); 2 august 7110 (1602), 10 august 7136 (1628), 5 august 7173 (1665), 21 iunie 7206 (1698), 20 martie 7209 (1701), 5 martie 7218 (1710), 30 ianuarie 7254 (1746), 28 februarie 1771, 26 mai 1774, 2 decembrie 1809 și 24 octombrie 1809.

De menționat faptul că membrii Comisiei de Hotărnicie făceau concluziile de rigoare, precizând cui aparțineau moșiile. Cu referință la moșia ce ne interesează, Comisia a constatat că, în baza documentelor examinate „...întreaga moșie Mlinăuți, pe care astăzi este amplasat satul Tabani, a trecut la neamurile Gheorghelești și Vârnovești, iar de la ei, în urma unui schimb, o jumătate din Mlinăuți a trecut în proprietatea căminarului Ciurea, iar ală parte aparține moșierului, căpitanului Ioan Costaș...”.

Cele relatate ne permit să constatăm că litigiile funciare care au avut loc între moșieri, pe parcursul secolelor, sunt documente de patrimoniu importante în studierea istoriei locale.

Evoluția sistemului de accize în Basarabia (1863-1892)

Andrei EMILCIUC

 0000-0003-0634-5002

Cercetarea noastră are drept scop analiza schimbărilor survenite în procesul de producție și comercializare a băuturilor spirtoase, tutunului, sării și zahărului în Basarabia, odată cu aplicarea – începând cu 1 ianuarie 1863 – a unor accize unice la aceste produse în Imperiul Rus. Supunerea produselor respective unor taxe speciale în folosul statului rus avea rădăcini mai vechi, însă era foarte complexă și diferită de la o regiune la alta, implicând fie concesionarea colectării acestor venituri unor antreprenori privați, precum în cazul băuturilor spirtoase, fie un monopol total la producție și comercializare, ca în cazul sării. Deoarece generau venituri substanțiale statului, guvernul rus a hotărât, încă la începutul „marilor reforme”, să renunțe la orice monopol asupra producției și vânzării acestor produse, în schimb, preluând în totalitate în mâinile sale impozitarea lor. Acest lucru a determinat, inițial, o creștere bruscă a numărului de întreprinderi specializate atât în producția, cât și comercializarea lor, precum și a nivelului de dotare tehnică și de organizare a procesului tehnologic. Totuși, creșterea destul de rapidă a accizelor a determinat, deja la sfârșitul anilor '70, ruinarea multor mici producători, inclusiv în Basarabia, care, în aceste condiții, nu mai făceau față concurenței externe, dar și producătorilor din alte regiuni privilegiate ale Imperiului Rus, în care sistemul de accize nu fusese introdus, precum și producătorilor iliciți. Fiind o regiune de hotar, Basarabia a cunoscut și o activizare a comerțului de contrabandă. Veniturile statului din sistemul de accize existent nu mai înregistrau nici ele creșterile anticipate. Ca urmare, la începutul anilor '90, ministrul de finanțe S.I. Witte a fost nevoit să modernizeze sistemul de accize existent, reintroducând, totodată, monopolul statului la comercializarea băuturilor spirtoase.

Reforma agrară din Basarabia din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea: esență, aplicare și consecințe

Cristina GHERASIM

 0000-0002-8615-6086

În Basarabia, ca parte componentă a Imperiului Rus, în anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea au fost aplicate reformele imperiale, pornind de la specificul local și dorindu-se accentuarea procesului de rusificare și deznaționalizare. Una din cele mai importante reforme din Basarabia a fost cea agrară, aplicată etapizat, după cum urmează: 1861, 1868, 1869 și 1871.

Principala etapă a fost totuși aplicarea Regulamentului din 1868, care avea la bază principiile generale ale Regulamentului din 19 februarie 1861, dar reflecta un șir de particularități locale. Acesta a abordat mai mult problema privind împrăștierea țăranilor cu pământ, stabilirea impozitelor și procedura de răscumpărare. Dreptul de proprietate îl aveau țăranii căsătoriți și burlacii, care, la data publicării Regulamentului, dețineau terenuri arabile. Suprafața lotului de împrăștiere a variat între 8 și 13,5 desetine, sau, în medie, țăranii au primit câte 7,39 desetine. Mărimea lotului depindea de așezarea geografică și de fertilitatea solului. Pentru județele Hotin, Soroca, Chișinău și Bender au fost stabilite două categorii de loturi, iar pentru județele Iași, Orhei și Akkerman – o singură categorie. Cele mai mari loturi de pământ au primit țăranii din județul Bender – 10,5-11,5 desetine și din județul Akkerman – 13,5 desetine, iar cele mai mici loturi (8-8,5 desetine) – țăranii din județul Hotin. În momentul în care țăranii obțineau pământul, aceștia obțineau un *act statutar de împrăștiere*.

Regulamentul stipula și îndatoririle țăranilor față de proprietar, așa încât „pentru terenul agricol primit, țăranii urmau să presteze în folosul moșierului darea în bani și boierescul”, prima variind, în dependență de județ, de la 1 rub. 20 kop. până la 2 rub. 50 kop. pentru o desetină de pământ pe an, în timp ce boierescul constituia 12 zile (echivalente cu 40 zile) normative pe an. Pentru lotul de împrăștiere țăranii urmau să achite moșierului prețul pământului, în muncă (până la reconvertirea la plata dării în bani) sau în bani, suma variind, în dependență de județ:

Hotin – 2 rub. 10 kop. – 2 rub. 50 kop.; Bălți – 1 rub. 80 kop.; Soroca – 1 rub. 80 kop. – 2 rub. 10 kop.; Orhei – 2 rub.; Chișinău – 2 rub. – 2 rub. 50 kop.; Bender – 1 rub. 40 kop. – 1 rub. 60 kop. și Akkerman – 1 rub. 20 kop. pentru o desetină de pământ pe an. Termenul de răscumpărare a lotului era de 20 de ani de la data aprobării Regulamentului, iar termenele achitării dării în bani – 1 aprilie și 1 octombrie, cu dreptul ca proprietarul să perceapă această dare cu jumătate de an înainte. În baza prevederilor Regulamentului și Contractului normal din 1868, moșierul trebuia să primească de la țăran 20% din valoarea lotului, iar 80% – de la stat. Statul urma să recupereze suma plătită moșierului de către țăran, cu dobândă, pe parcursul a 49 de ani. Până la achitarea celor 20%, țăranul era obligat să asigure moșierului vechile prestații.

Reforma agrară din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea a contribuit la schimbarea radicală a structurii proprietății funciare din Basarabia, luând naștere proprietatea funciară țărănească, sau proprietatea funciară mică. Apreciind reforma agrară aplicată, în general, în Imperiul Rus și, în special, în Basarabia, ne permitem să constatăm că pământul distribuit țăranilor, de cele mai multe ori, s-a dovedit a fi insuficient pentru asigurarea întreținerii familiei sale. Reglementările financiare s-au dovedit a fi nerealiste și imposibil de aplicat. Deși țăranii încercau să-și achite cum puteau mai bine ratele de răscumpărare, acestea nu erau corelate cu veniturile lor curente, restanțele creșteau mereu. Prin reforma țărănească s-a tins să se asigure păstrarea proprietății nobiliare în stat și să o scape de primejdia prăbușirii în urma unei explozii sociale. Transferul de pământ comunelor de țărani și nu fiecărui țăran în parte a fost, probabil, o altă eroare majoră, deși este vădită dorința guvernului de a avea impozitele colectate și recruții asigurați de responsabili comunelor, precum și existența ideii conform căreia țăranii nu erau în stare să se administreze singuri și că trebuiau să fie protejați de comună.

Aleksandr Iațimirski – promotor al românismului în Imperiul Rus

Igor ȘAROV

 0009-0008-5349-2332

Studiul realizat de Al. Iațimirski în 1903 examinează investigațiile cercetătorilor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea până în secolul al XIX-lea cu privire la etnogeneza românilor. Autorul subliniază problema etnogenezei poporului român și nu menționează sintagma „etnogeneza poporului moldovenesc”, introdusă ulterior în perioada sovietică. În acea perioadă, cercetătorii sovietici, în efortul lor de a demonstra existența unui „popor moldovenesc” separat de poporul român, făceau referire la lucrările lui Thunmann, Sulzer, Rösler, Jung etc. Iațimirski demonstrează că savanții europeni investigau etnogeneza poporului român, evidențiind unitatea lingvistică și etnică a locuitorilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania, inclusiv Basarabia. De asemenea, el subliniază unitatea etno-lingvistică a românilor de pe ambele maluri ale Dunării. Publicarea studiului în Monitorul Guvernului (Правительственный Вестник), editat pe lângă Direcția principală pentru problemele de presă, care era cea mai înaltă autoritate de cenzură din cadrul Ministerului al Afacerilor Interne, indică faptul că acesta era destinat unui public larg din provincie, nefiind însoțit de aparatul științific necesar. Acest ziar avea o distribuție largă și în Basarabia, contribuind astfel la răspândirea punctului de vedere al savanților europeni. Cu toate acestea, în perioada respectivă, termenii „moldoveni” și „români” erau folosiți interschimbabil. Exista și un curent susținut de autoritățile imperiale care căutau să demonstreze că acestea sunt două popoare distincte. Moldovenismul contemporan, începând cu anul 1991, poate fi considerat o consecință a politicii imperiale rusești promovate în Basarabia și continuată în perioada sovietică.

Emigrarea populației din județul Hotin în Extremul Orient la începutul secolului XX

Viorel BOLDUMA

 0000-0003-2111-3701

Din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în 1812, interesul pentru istoria provinciei, în general, și pentru problemele majore ce țin de politica social-economică a țarismului la periferiile naționale ale Imperiului, în special, a crescut esențial și a generat un subiect actual și necesar de cercetare.

În acest context, vom analiza migrația populației din Basarabia (județul Hotin) în Extremul Orient prin prisma acestor aspecte, luând ca bază documente care n-au fost puse în circuitul științific până în prezent.

Astfel, după anexarea Basarabiei de către Rusia, o parte a populației a fost forțată să emigreze peste Prut, în Principatul Moldovei, de teama transformării țăranilor liberi în țăranii iobagi. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult, odată cu implementarea politicii de colonizare cu populație alogenă, care s-a bucurat de diverse înlesniri și privilegii din partea autorităților imperiale, la începutul sec. al XIX-lea.

Izvoarele confirmă că, până în anii '90 ai secolului al XIX-lea, direcția principală de emigrare a țăranilor a fost Crimeea și Caucaz, care, geografic, erau cele mai aproape de Basarabia.

Odată cu adoptarea legii din 13 iulie 1889 *Despre migrarea locuitorilor rurali și mici-burghezilor pe pământurile domeniiale*, procesele migraționiste din Basarabia cresc în intensitate, dar și se diversifică geografic, în evidență ieșind Siberia/Extremul Orient.

În vederea realizării procesului de emigrare a populației în regiunea Amur și Primoria, autoritățile țariste au emis, la 20 martie 1861, *Regulamentul privind așezarea rușilor și străinilor în regiunile Primoria și Amur ale Siberiei de Est*, prevăzut pentru o perioadă de 20 de ani, care, ulterior, în 1882, a fost prelungit, cu anumite completări, pentru o perioadă de încă 10 ani, apoi, în anul 1892, – pentru încă 10 ani.

Documentele depozitate în Fondul 329, *Oficiul gubernial din Basarabia*, al ANRM, reprezintă corespondența dintre autoritățile centrale

și funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile de emigrare a țăranilor din județele Basarabiei, inclusiv din județul Hotin, în Extremul Orient. Dosarele conțin listele și descriu starea economică a țăranilor dornici să emigreze, cauzele emigrării, încercările autorităților locale de a reglementa acest proces.

În urma cercetării, am constatat că principala cauză a emigrației populației din Basarabia în Extremul Orient urmează a fi identificată în procesele demografice care s-au produs în provincie în prima jumătate de secol, în politica de colonizare și de deznaționalizare promovată de administrația imperială rusă, în consecințele reformei agrare din 1868 etc.

Condiția principală pentru emigrare era să se respecte circularele și regulamentele emise, conform cărora era permisă emigrarea. Însă necesitatea de a se deplasa la noul loc de destinație din cont propriu i-a impus pe mulți țărani să se decidă de intenția dată.

SECTIA
ISTORIE
CONTEMPORANĂ

**Oficiul Internațional Nansen și ajutorarea refugiaților
după Primul Război Mondial**

Lidia PRISAC

 0000-0002-3406-3670

Schimbările generate de Primul Război Mondial, precum și conturarea unor noi state pe ruinele fostelor imperii, inclusiv apariția URSS, a dus la invadarea Europei de valuri succesive de refugiați. Deși comunitatea internațională s-a autosesizat imediat urmării fluxului, anumite organizații de ajutorare au fost încropite relativ târziu. Drept exemplu servește Oficiul internațional Nansen, care a fost înființat la 30 septembrie 1930 la Geneva, în cadrul Ligii Națiunilor. Susținerea materială din partea acestuia era acordată doar posesorilor de pașapoarte Nansen, acte de identitate intrate în vigoare în 1924 ce confirmau statutul de refugiat și erau destinate, în special, refugiaților ruși și armeni.

În România, reprezentantul Oficiului Nansen, în 1932, era numit ex-ambasadorul rus Poklevski-Kozel, în care, potrivit documentelor de arhivă, Guvernul român avea deplină încredere. Cu toate acestea, desemnarea lui suscitase protestele refugiaților ucraineni, care se adresau președintelui Oficiului Nansen cu declarația că, în România, aproape toți refugiații erau din ucraineni, iar Poklevski ar fi fost rus și nu i-ar sprijini în mod obiectiv pe aceștia (rușii și ucrainenii aflându-se pe baricade diferite). Înainte de aceasta, la 20 aprilie 1932, la cererea organizațiilor ucrainene de refugiați, se dispunea oferirea din partea fondului Oficiului Nansen a 10 000 de franci elvețieni în favoarea fugarilor refugiați în România. În consecință, organizațiile ucrainene din România erau rugate să prezinte un plan sau un proiect pentru utilizarea sumei emise.

Nichita Smochină, un alt exponent care-și arăta dorința ca unii refugiați transnistreni să intre în cadrul Oficiului Internațional Nansen, pentru a „avansa anumite fonduri [...] în ajutorul familiilor de refugiați, prizonieri de autoritățile sovietice”, scria, în 1933, despre structura acestei organizații următoarele: „[...] este un fel de parlament internațional. Se constituie în mai multe Consilii; [în] cel Consultativ [intră] organizațiile emigrante ale refugiaților politici. [...] Organizațiile din Rusia sunt împărțite după naționalități, mai mult separatiste. Aceasta nu le convine rușilor: 1) noua organizație vine cu personalitatea ei națională, 2) ajutorul ce se cuvine fiecărei organizații se micșorează, 3) autoritatea lor descrește, căci noua organizație are drepturi egale etc. Deși Consiliul Consultativ are scop de ajutorare, politica, cum vedeți, nu este exclusă. Fiecare stat-membru al Societății Națiunilor plătește o cotă Oficiului; Crucea Roșie Internațională și alte mari organizații – la fel. Bani se împart refugiaților prin organizațiile acestui Consiliu. Iată de ce nouă nu ne-a venit și nici nu ne va veni niciun ajutor. Dacă noi am avea delegatul nostru, ajutorul cu povestea s-ar fi dat ca [la] celelalte organizații – fără restituire. [...] Fiecare organizație care face parte din acest Consiliu delegă membrii săi în Consiliul Interdepartamental [care] este de natură pur politică. Se compune din acești membri și din parlamentarii-delegați ai țărilor membre în Societatea Națiunilor. [...] Acest Consiliu ține ședințe de 2-3 ori pe an și în diferite țări. Dânșii au acces liber la Societatea Națiunilor. [...] Aceste organizații se mai constituie în Asociația Internațională «Amicii Societății Națiunilor»”.

În România, Oficiul Nansen pentru Refugiați a fost lichidat în 1938, în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial.

Sincopetele constituirii și evoluției învățământului pedagogic superior din RASSM

Natalia MAFTEUȚA

 0009-0009-2338-5242

În urma instituirii obligativității învățământului mediu, în RASSM se resimțea o criză acută de cadre pedagogice. În 1926, la Tiraspol a fost deschisă prima școală pedagogică moldovenească de patru ani – „Tehnicum Pedagogic Moldovenesc”, care, în 1927, a fost mutată în capitala RASS Moldovenești, orașul Balta. Conform statutului său, în 1927, Școala Pedagogică Moldovenească capătă drepturi asemănătoare școlilor pedagogice superioare.

În anul 1930, Școala Pedagogică Moldovenească se reorganizează în „Institutul Învățământului Norodnic”, cu sediul la Tiraspol, care mai târziu a fost numit Institutul Pedagogic. La început, acesta avea două facultăți: fizică-matematică și agrobiologie. Mai târziu, în anul 1933, au fost instituite alte două facultăți: de limbă și literatură și istorie; în 1935 – secția de fizică; în 1938 – secția de geografie.

În 1939, în orașele Balta și Tiraspol se deschid alte două „Institute Învățătorești”, care, în anul 1940, vor fi cumulate sub numele de „Institutul de Învățători din Tiraspol”, cu secție rusă și română.

Activitatea didactică a cadrelor pedagogice era strâns legată de activitatea politică și obștească. În cadrul cursurilor, accentul se punea pe educația comunistă. Profesionalismul, intelectul viitorului pedagog era mai puțin solicitat. Atât pedagogii pregătiți înainte de 1918, cât și cei formați pe parcurs erau permanent în vizorul organelor de partid, fiind-le testată loialitatea față de puterea sovietică. În special, erau urmăriți pedagogii care proveneau din familii înstărite sau foști funcționari ai regimului țarist. Mulți din ei au fost scoși din învățământ și supuși repressiilor. Ca instrument de stimulare în activitatea de educație comunistă a copiilor, învățătorii erau decorați cu ordine și medalii. Cei mai activi din ei se implicau în munca sovietelor de deputați. Astfel, pedagogul este atras tot mai mult în activitatea politică de agitație printre mase, devenind treptat pilonul de bază al regimului ideologic comunist.

Un bilanț al dezvoltării social-economice a Basarabiei în componența României Întregite

Nicolae ENCIU

 0000-0002-8213-5157

Pentru statul național unitar român, rezultat din Primul Război Mondial și confirmat pe plan internațional de Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920, revenirea Basarabiei în spațiul de cultură și civilizație românească a însemnat, în primul rând și mai presus de orice, șansa depășirii statutului de colonie a fostului Imperiu țarist, pe care l-a purtat timp de 106 ani (1812-1917), și edificarea unei economii concurențiale de piață de tip european, cu perspectiva reală de modernizare a tuturor domeniilor vieții. Acea șansă, precum menționa acad. S. Chircă, a fost, în mare măsură, valorificată: „A apărut o pleiadă de politicieni de nivel european: membrii Sfatului Țării, directori și funcționari de departamente, conducători de unități economice, reprezentanți ai Basarabiei în Parlamentul și Guvernul României Întregite, conducători și funcționari județeni, antreprenori etc.” – toate acestea constituind dovada șansei Basarabiei de a-și însuși funcțiile statale.

Conform unui bilanț parțial al cheltuielilor și veniturilor aparținând Ministerului Finanțelor pe întreaga perioadă a anilor 1918-1940, efortul Statului român pentru organizarea, administrarea și modernizarea Basarabiei interbelice s-a exprimat, la venituri, în suma de 21.107.289.251,37 lei, iar la cheltuieli, în suma de 25.712.999.305,77 lei, rezultând un deficit bugetar de 4.605.710.054,40 lei.

Regulamentul din anul 1927 al Facultății de Teologie din Chișinău

Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC

 0000-0001-5628-4645

În anul 1926, la Chișinău, a fost întemeiată prima instituție de învățământ superior din Basarabia - Facultatea de Teologie, filială a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Aceasta a activat cu sediul în Chișinău în perioada anilor 1926-1940, ca, odată cu intrarea armatelor sovietice în Basarabia, să fie evacuată la Iași, apoi transferată la Cernăuți. Înființarea Facultății de Teologie la Chișinău a fost dictată de interesele statului român și ale Bisericii Ortodoxe Române. Era necesar a completa rândurile clerului basarabean cu noi cadre de preoți, pregătiți în corespundere cu cerințele și principiile învățământului teologic din țară. În scurta perioadă de existență, Facultatea de Teologie s-a afirmat ca un adevărat centru de cultură națională.

În anul de învățământ 1926-1927, la Facultate au fost admiși 566 de studenți, iar cadrele didactice au fost angajate în calitate de suplinitori, ca, în toamna anului 1927, la cele 16 catedre vacante să fie înscriși 61 profesori. Din colectivul de profesori care cuprindea multe nume notorii au făcut parte Gala Galaction, Nichifor Crainic, frații Cicerone și Valeriu Iordăchescu, Ion Savin, Constantin Fedeleș, Ștefan Ciobanu, Serghie Bejan, arhimandritul Iuliu Scriban, Alexandru Boldur, Toma G. Bulat, Constantin Tomescu, Ilie Tocan, Nicoale Timuș, Petre Constantinescu ș.a. Viața studențească în cadrul Facultății de Teologie a devenit, după înființarea facultății, una activă, studenții fiind antrenați în numeroase activități cultural-misionare, excursii cu caracter duhovnicesc etc. Pe parcursul anilor, de la înființare până în anul 1940, Facultatea a devenit un puternic centru cultural, care a contribuit la pregătirea elitei culturale basarabene, la integrarea provinciei în viața spirituală românească. Procesul de instruire a studenților teologi cuprindea, alături de însușirea materiei de program, finalizată în examene anuale, elaborarea și susținerea, la încheierea ciclului didactic, a tezelor de licență. Multe dintre tezele de licență au devenit, în perioada interbelică, importante studii științifice asupra istoriei lăcașurilor de

cult din Basarabia, istoriei localităților, dar și asupra istoriei Bisericii Române în general.

În anul 1927, Senatul Universității ieșene a aprobat Regulamentul de funcționare a Facultății de Teologie din Chișinău. Reproducerea integrală a conținutului Regulamentului și analiza acestui document constituie obiectul de cercetare al prezentului studiu. În Regulament erau prevăzute disciplinele predate, înscrierea și studiile la facultate, informații despre cursurile teoretice și cele practice, despre examene, diplome, transferuri, echivalări de studii, dar și despre administrația Facultății. Regulamentul prevedea și studii de doctorat.

Tributar unui regulament ordinar de funcționare la deschiderea unei Facultăți, Regulamentul, comparat cu cel din anul 1938, aprobat în urma modificărilor determinate de Legea pentru învățământul teologic superior, promulgată prin decret regal la 18 mai 1938, dezvăluie elemente esențiale ale învățământului universitar din perioada interbelică, înainte de încălcarea principiilor democrației și instaurarea regimului autoritar al lui Carol al II-lea.

Brutării în Chișinăul interbelic

Ion Valer XENOFONTOV  0000-0002-5993-1235

Din anul 1918, morarii din Chișinău aprovizionau urbea sub controlul nemijlocit al administrației locale. Primăria orașului Chișinău, prin Secția de aprovizionări, elibera făină doar Societății Brutarilor din localitate. Fiind o chestiune de o importanță majoră pentru cetățeni, la 7 februarie 1919, Stelian Vasilatos, reprezentantul Patronilor Brutari din Chișinău, solicita lui Daniel Ciugurean, ministru fără portofoliu din partea Basarabiei în Guvernul român, permisiunea de a transporta făină din orice parte a Basarabiei la Chișinău pentru fabricarea pâinii, pe care se obliga s-o comercializeze în aceeași cantitate, mai ieftin decât morarii aliați cu primării din localitate.

La 3 mai 1919, Directoratul de Industrie și Comerț solicita ministrului Ciugureanu să dispună punerea la dispoziția Directoratului făină în cantitate de 12 vagoane, adusă de Primăria or. Chișinău împreună cu Banca Românească, întrucât stocurile de făină ajungeau doar pentru trei zile. Daniel Ciugurean atenționa asupra pericolului ce plana în jurul problemei lipsei de făină pe piață. La Moara Cohan din Chișinău erau depozitate 12 vagoane de făină, moara însă era într-un litigiu cu Banca Românească și Directoratul de Industrie și Comerț.

În anii 1920, în Chișinău funcționau 35 de brutării. Brutăria „Vasilatos”, situată pe str. Alexandru cel Bun, nr. 63, „mulțumită produselor ei de calitate superioară, ieftine, igienice și cântărite la predare”, a obținut diplomă cu Medalie de Aur la Expoziția din anul 1925. Brutăria „Luceafărul”, proprietatea lui A. Gurovici, amplasată pe str. Alexandru cel Bun, nr. 107, își făcea publicitate în felul următor: „Zilnic se fabrică pâine din cele mai bune calități de făină”.

Iosif Hanu Polskim, domiciliat pe str. Ismail, nr. 50, deținea o brutărie de la care se aprovizionau toți funcționarii instituțiilor din localitate. Pâinea acestui proprietar, completată cu o cantitate minimă de făină de porumb, era considerată de cea mai bună calitate și la un preț mai redus decât cea fabricată de Uniunea Brutarilor din localitate.

Pentru a-și comercializa marfa, producătorii țineau cont de identitatea multietnică a urbei.

În toamna anului 1926, controlorii Primăriei Chișinău, Șumanschi, Focșănean și Botezat, au încheiat procese-verbale pentru punerea în vânzare a făinii, în lipsa cântarului, următorilor brutari și negustori: Bention Frenc, Schibițchl și Mertvoi. Drept urmare, pâinea a fost confiscată și transmisă instituțiilor de binefacere.

În iarna anului 1927, în Chișinău se consuma zilnic câte șapte vagoane de făină în sumă de cca 1 mil. lei.

În februarie 1930, lucrătorii brutari au obținut de la patronii lor majorarea plății lucrului pentru un cuptor.

Potrivit Ordonanței nr. 22 din 16 aprilie 1938 a Primăriei Mun. Chișinău, morile din Chișinău urmau să producă doar trei calități de făină: 1) făină lux extras 10%, ce se vindea cu 10,5 lei per 1 kg; b) făină albă extras 30%, la prețul de 8,5 lei per 1 kg; c) făină integrală extras 35%, cu prețul de 6,5 lei pe 1 kg.

Pe fiecare pâine brutarii erau obligați să aplice o etichetă, care să cuprindă următoarele informații: numele patronului, adresa brutăriei, calitatea și greutatea.

În 1940, în Chișinău funcționau 40 de brutării.

Politica statului sovietic față de populația rurală din RSS Moldovenească în perioada 1944-1947

Lidia PĂDUREAC

 0009-0004-6176-6648

Uniunea Sovietică, stat expansionist cu politică represivă și-a impus repetat forțat dominația în teritoriile românești dintre Nistru și Prut în 1944. Atitudinea puterii sovietice față de populația rurală se caracterizează prin: controlul statului asupra sectorului agricol (resurse și forța de muncă); începutul colectivizării; fiscalitate excesivă; propagandă sistematică. Prin acțiuni consecvente statul sovietic lichida categoria țăranilor cu gospodării individuale și sărăcea satul. Această politică a provocat foametea din 1946-1947. După 1944 basarabienii au fost integrați plenar în sistemul totalitarist, fiind nevoiți: să refuze la obișnuințele cotidiene din societatea democratică și la ideea de bunăstare personală; să accepte degradarea calității vieții; să trăiască la comanda statului; să se adapteze ideologiei comuniste.

Documentele de arhivă și cele de istorie orală demonstrează constrângerile administrative și fiscale aplicate de stat în urma cărora au murit de foamete circa 10% din populația RSS Moldovenească. În temeiul datelor statistice oficiale se constată cea mai mare rată de îmbolnăvire de distrofie și respectiv cea mai mare mortalitate în localitățile rurale din dreapta Nistrului, unde oamenii au fost lipsiți de rezervele alimentare și aveau puțin acces la cartelele alimentare și la punctele de alimentare organizate de stat.

Mortalitatea în mediul rural a fost cu mult mai mare decât în mediul urban (diferența dintre mortalitate și natalitate în lunile noiembrie-decembrie 1946 era cu 71% mai mare la sat față de oraș). Această situația a fost determinată de faptul că populația de la sate era forțată să livreze statului produse alimentare în condiții în care recolta abia de le putea asigura existența. Cei care nu achitau erau arestați, judecați și condamnați. În narațiunile de istorie orală oamenii își amintesc, starea demoralizată, fiind copleșiți de sentimentul neputinței și a nesiguranței. Refuzul de a achita livrările către stat era calificat drept sabotaj și pedepsit cu închisoarea. Pentru neachitarea a câtorva kilograme de grâu persoana

era condamnată la ani de pușcărie. Dacă activiștii locali nu găseau în gospodăria omului cantitatea necesară de cereale, atunci persoana risca să fie condamnată la privațiune de libertate. Judecătoriile populare din RSS Moldovenească au examinat multiple dosare penale referitoare la „eschivarea de la predarea grânelor la stat” în care erau aplicate măsuri severe de sancționare, legate de privațiunea de libertate (de la 4 la 7 ani), iar în cazul „chiaburilor” era aplicată și confiscarea averii, și decăderea din drepturile electorale după ispășirea pedepsei.

Politica puterii sovietice inițiată la Kremlin, realizată de structurile republicane și cele locale a sărăcit populația și a provocat foamea. Toată populația RSS Moldovenești, cu excepția nomenclaturii de partid a avut de suferit. Cea mai mare parte a victimelor se regăsește în mediul rural, întrucât sistemul de livrare a produselor la stat, a fost implementat pe seama populației de la sate. Acest abuz, în situația în care recolta nouă era la limita asigurării alimentare a populației, reprezintă o crimă evidentă a statului împotriva propriului popor.

Anatolie Jakovsky – scriitor, colecționar, specialist în artă naivă, reflectat în documente de arhivă

Maria ZINOVII

 0000-0002-5296-7446

Anatolie Jakovsky a fost un critic de artă francez, scriitor, colecționar, poliglot și specialist în artă naivă. Este cunoscut pentru donația sa de artă, care se află la originea muzeului internațional de artă naivă „Anatolie Jakovsky” din Nisa. Este născut la Chișinău în anul 1907. În fondurile Agenției Naționale a Arhivelor se găsesc o serie importantă de documente, în care sunt informații referitoare la personalitatea marcantă Anatolie Jakovsky. Documentele au fost scrise în limba rusă și română și se referă la nașterea acestuia și a membrilor familiei lui, la viața și activitatea părinților și a fraților lui, precum și referitoare la studiile pe care le-a făcut la Chișinău.

În fondurile Agenției Naționale a Arhivelor sunt multiple documente care atestă instituțiile de învățământ unde a studiat Anatolie Jakovsky. Din fondul Inspectoratului regional nr. XV al învățământului public și instituțiile subordonate pentru anii 1918-1940, 1941, observăm că a avut parte de o educație aleasă. În anii 1919-1921 a fost elev la Gimnaziul nr. 2 de băieți „Mihai Eminescu” din Chișinău, ulterior, în anii 1924-1925, și-a făcut studiile la Liceul Particular rus P. Sumaher din Chișinău.

E important de menționat că numele familiei Jakovsky apare în documentele de arhivă cu mici diferențe din cauza limbilor în care a fost scris, de exemplu în certificatul ce se referă la nașterea lui este menționat cu numele Jahovschi, ulterior, în alte documente, apare și ca Jachovschii, Jakovskii.

Valorificarea acestor documente și prezentarea în conferință este un omagiu adus lui Anatolie Jakovsky și familiei acestuia.

Cadrele care au construit școala superioară din RSS Moldovenească: cazul lui Leonid Ganul

Liliana ROTARU

 0000-0002-3051-5721

Conștient că resursa umană este capitalul strategic al oricărei instituții de învățământ superior și că o politică „judicioasă” de cadre este importantă pentru realizarea obiectivelor de construire a unei școli superioare de tip sovietic, care să formeze „noua intelighenție” în RSSM, regimul sovietic a aplicat un șir de instrumentele și metode de recrutare și selecție a personalului didactico-științific. Autoritățile sovietice au urmărit să creeze în școala superioară, zisă „moldovenească” și „pentru moldoveni”, un corp profesoral, în mare parte, vorbitor și purtător de limbă rusă, de cultură și civilizație rusă și sovietică, puternic ideologizat și loial statului sovietic și partidului comunist. Astfel, în procesul de recrutare a cadrelor conta, mai întâi, loialitatea și fidelitatea verificată a candidaților față de regim și, apoi, competența lor profesională. Prioritizarea devotamentului față de regim a determinat identificarea unor surse specifice de completare a posturilor din școala superioară a RSSM. Dacă posturile didactice au fost acoperite din mai multe surse, inclusiv interne, cele administrative erau suplinite doar cu cadre de import. În noua republică unională au venit din propria inițiativă sau au fost delegate de autoritățile unionale diferite categorii de persoane. Foarte puțini au ajuns în RSSM din convingerea că sunt necesari pentru a construi o societate nouă. Cei mai mulți au tratat activitatea în RSSM ca pe un „surghiun”, necesar pentru o ascensiune rapidă în carieră, ca pe o posibilitate de a accede rapid și fără obstacole la diferite valori materiale și simbolice, pe care le ofereau aceste posturi în condițiile postbelice, ca pe o oportunitate de a-și ascunde anumite episoade din biografiile nu tocmai „curate”, de a dispărea din calea tăvălugului campaniilor ideologice etc. Ajungând în RSSM, astfel de persoane încercau să beneficieze de toate avantajele pe care le ofereau posturile în care au fost puse, uzitând de multe ori de acestea și chiar încălcând cele mai elementare norme de comportament. Un caz simptomatic, în acest sens, este cel al directorului Institutului de Medicină din Chișinău – Leonid Ganul, care a deținut această funcție

în anii 1951-1953. Deși era absolvent al Institutului de Medicină din Odesa, cu o activitate profesională în diferite instituții de învățământ și medicale din RSS Ucraineană, iar în timpul războiului sovieto-german a fost medic-șef al unui spital în evacuare al Armatei Roșii, Leonid Ganul avea mai multe schelete în biografia sa, inclusiv originea socială „nepotrivityă”. Fiind transferat în 1951 de la Institutul de Cercetări Științifice în domeniul Ocrotirii Sănătății Mamei și Copilului din Lvov în postul de director al Institutului de Medicină din Chișinău, directorul Ganul, încercând să completeze corpul didactic și managerial al instituției, a angajat persoane „compromise” sau „nedemne” în ochii colegilor care l-au denunțat. Ganul fost acuzat că a pus la îndoială principiile partidului despre selectarea cadrelor și a angajat personal în baza principiului pământeniei și cumătrismul. A fost găsit vinovat de „tăinuirea originii sociale”, de pierderea vigilenței politice, de admiterea pătrunderii în partid a unor „elemente nesănătoase”, de „lipsa de spirit gospodăresc și fraudarea fondurilor de stat” ș.a. și a fost demis și retrogradat, dar lăsat la una dintre catedrele Institutului.

Campania antireligioasă și reformele lui Hrușciov în anii 1950-1964

Nicolae FUȘTEI

 0000-0003-2530-3852

În primul deceniu poststalinist, propaganda ateistă a continuat să fie una dintre prioritățile regimului sovietic în ceea ce privește controlul asupra societății și combaterea religiei. În ciuda faptului că campania antireligioasă din anii 1958-1964 nu a fost de mare succes, regimul sovietic a continuat să urmărească obiectivele sale ateiste prin diverse mijloace.

Politica confesională a Uniunii Sovietice era bazată pe ideea lui Karl Marx despre religie ca „opium pentru popor”, pe care fondatorul statului sovietic, Vladimir Lenin, a numit-o „piatra de temelie a întregii concepții marxiste în privința religiei”. Clasicii marxismului au presupus că, odată cu dispariția finală a luptei de clasă în viitor, iluziile religioase care umbreau exploatarea de clasă vor dispărea și, prin urmare, în societatea comunistă nu va fi loc pentru religie, biserică sau organizații religioase, în general, ca „organe ale burgheziei reacționare, care servesc susținerii exploatării și intoxicării clasei muncitoare”.

Renunțarea la ideea „dezghețului religios” și revenirea la autoritarismul de stat în URSS în anii 1950-1960 sunt cel mai bine ilustrate de relațiile autorității cu organizațiile religioase. Perioada „dezghețului” a fost marcată de acțiuni antireligioase, care – în ceea ce privește amploarea și intensitatea – amintesc de persecuțiile religioase din anii 1920-1930, însă care erau aplicate mai rar și în forme mai civilizate în timpul lui Nikita Hrușciov.

Noul val de luptă împotriva religiei, observat în anii 1950-1960, se manifesta periodic printr-o serie de măsuri de influențare a bisericii și prin recidive ale propagandei antireligioase, observate în 1947-1948 și în 1954.

Incompatibilitatea „detașării” de renașterea religioasă a fost dictată de orientarea antistalinistă a politicii interne a statului. Din perspectiva lui N.S. Hrușciov și a tinerilor lideri politici de partid și de stat, lupta împotriva religiei ocupa un loc important în procesul de eliminare a abaterilor staliniste de la principiile leniniste ale dezvoltării sociale și statale.

Factorul decisiv în schimbarea politicii religioase a statului devine politică edificării unei societăți comuniste în URSS, transformată într-o iluzie grandioasă în perioada „dezghețului”. Ideea utopică comunistă se afla într-o dublă contradicție cu religia în URSS. Pe de o parte, la nivel ideologic, crezul comunist pretindea să fie o pseudo-religie pentru poporul sovietic, fără Dumnezeu, asigurându-și materializarea într-o structură socială ideală cu bunăstare materială. Pe de altă parte, aceasta a promovat o antropologie proprie, realizată prin crearea unui nou tip de om, care posedă o moralitate înaltă autonomă, respingând în întregime factorul religios-moral, eliminat din societatea sovietică și trecut la rangul de „vicii” și „prejudecăți”.

Un punct-cheie al campaniei antireligioase din perioada 1958-1964 devine „reforma bisericească a lui Hrușciov”, care a constat într-o serie de măsuri majore, având ca scop limitarea maximă a influenței Bisericii Ortodoxe în societate și reducerea graduală și planificată a instituțiilor bisericești: departamente, eparhii, parohii, mănăstiri, instituții de învățământ religios.

Această încercare de „reformare” a Bisericii în interesul statului reflecta stilul general de guvernare al perioadei lui Nikita Hrușciov și al administrației sale, care a impus statului sovietic o serie de reforme radicale, teoretic nefondate și periculoase.

Biserica cu hramul „Sfânta Cuvioasa Parascovia” din satul Nișcani, raionul Călărași. Între mit și realitate

Anatolie POVESTCA

 0000-0002-3462-6269

Mai mult de cinci decenii, în rândul comunității și enoriașilor din localitatea Nișcani, raionul Călărași, precum și al unor cercetători din Republica Moldova, persistă ideea cum că renumitul arhitect Alexei Șciusev, născut pe 26 septembrie 1873 la Chișinău, ar fi autorul schiței de proiect al Bisericii din piatră cu hramul „Sfânta Cuvioasa Parascovia” din localitate.

Faptul că în această localitate rurală, bogată în tradiții și valori culturale, s-ar fi adăpostit o creație de-a arhitectului Alexei Șciusev, nu a putut să nu placă localnicilor. Cu atât mai mult că lucrările celebrului arhitect erau edificate și cunoscute în orașele Bari, Sanremo, Kiev, Tașkent, Tbilisi, Moscova.

În comunicarea respectivă, vom încerca să scoatem în evidență sursele și argumentele care vin în susținerea acestei ipoteze și pe acele care nu au suport documentar și ar veni în contradicție cu starea reală a lucrurilor.

Pe teritoriul actual al Republicii Moldova sunt localizate, recunoscute și documentate oficial trei proiecte realizate de arhitectul Alexei Șciusev. Constatarea paternității proiectului Bisericii din piatră cu hramul „Sfânta Cuvioasa Parascovia”, atribuite arhitectului Alexei Șciusev, ar contribui la elucidarea unui mister, a unor așa-zise „pete albe” ale istoriei arhitecturii naționale și ale celei existente în opera și creația renumitului arhitect.

Rezolvarea acestui obiectiv va permite, cu certitudine, să afirmăm și să constatăm existența pe teritoriul Republicii Moldova a unui edificiu – în cazul dat, vorbim de un lăcaș de cult – care ar completa lista lucrărilor din creația arhitectului Alexei Șciusev.

Un discipol al academicianului Nikolai I. Vavilov în RSS Moldovenească: savantul Vladimir A. Râbin (1893-1979)

Iulian SALAGOR

 0009-0005-4601-6950

Bazate, în mare parte, pe materiale din arhivă, sunt prezentate principalele rezultate ale activității academicianului V.A. Râbin (1893-1979), fiind identificate direcțiile de cercetare și enumerate unele lucrări științifice.

Primii pași în cercetare viitorul savant i-a întreprins pe când era încă elev, manifestând un mare interes pentru plante, urmărind cu entuziasm creșterea și dezvoltarea acestora, colecționând ierbare. Încă de la începutul activității științifice, V.A. Râbin a manifestat interes pentru o varietate de subiecte. Cu toate acestea, sub conducerea academicianului N.I. Vavilov, el și-a dedicat primele lucrări selecției și geneticii culturilor agricole.

Înainte de a se transfera în Moldova sovietică, V.A. Râbin a activat mai bine de 20 de ani la Institutului Unional de Protecție Biologică a Plantelor (VASHNIL), unde a efectuat cercetări valoroase privind analiza cariologică a speciilor de cartofi. Munca sa în domeniul hibridizării interspecifice, al sterilității și fertilității în ameliorarea plantelor era de o mare importanță. Una dintre descoperirile majore ale lui V.A. Râbin este sinteza prunelor cultivate din specii sălbatice înrudite. Este autorul a numeroase lucrări despre cultivarea plantelor poliploidia.

Astfel, savantul și-a orientat cercetările spre trei domenii științifice: pomicultură, cariologie și genetică. Prin analiza cariologică a speciilor de măr, a descoperit forme și soiuri triploide și tetraploide, a studiat meioza, lucrările lui stând la baza citogeneticii și a selecției mărilor, iar cercetările carilologice ale speciilor spontane și cultivate de cartof constituind bazele sistematicii și selecției cartofului. Pentru aportul său în acest domeniu, una din speciile de cartofi îi poartă numele: *Solanum ribnii*.

O realizare importantă o constituie resinteza prunului domestic (*Prunus domestica* $2n=48$) prin hibridarea corcodușului (*Prunus divaricata* $2n=16$) cu porumbarul (*Prunus spinosa* $2n=32$), care i-a făcut

renume peste hotare. Astfel, a reușit să confirme experimental ipoteza despre proveniența hibridogenă a prunului (*Prunul domestic*), lansată de savanții englezi M.N. Crane și W.I. Lawrence. În 1959 a obținut pe cale experimentală doi puiți hexaploizi ($2n=48$). În al patrulea an de vegetație, hibridul hexaploid (amfidiploid) *Porumbar x Prun usurian nr. 01 fertil* a fost încrucișat cu soiul *Renclod Violet* și s-au obținut hibridi tripli: (*Porumbar x Prun usurian x Prun domestic*), înalt productivi și rezistenți la ger, având în genotipul lor setul întreg de cromozomi de la prunul usurian. Astfel a fost descoperită o metodă științifică, fondată pe selecția prunului cu rezistență la geruri.

Manuscrisele articolelor, rapoartele științifice și alte materiale depuse în fondul ce-i poartă numele indică faptul că obiectele cercetării lui V.A. Râbin sunt foarte diverse. Acestea includ lucrări clasice despre rezința prunelor, diverse culturi pomicole, citrice despre plopul piramidal, tutun, cartofi, orez, căpșuni, in, floarea soarelui, fasole, cânepă etc. Prin urmare, enumerăm: *Березолистная груша – перспективная древесная порода для степных районов Крыма* (1953), *Случай раннего плодоношения сеянцев черешчатого дуба* (1954), *Описание результатов опыления сливы в лесо-саду на Майкопской опытной станции ВИР* (1954), *Изучения алычи и терна Крыма и проведение с ним гибридизационной работы* (1956), *Новый подвой груши* (1956), *Отдаленная гибридизация как метод изучения происхождения и селекционного улучшения культурной сливы* (1956), *Прививка грецкого ореха в питомниках* (1960), *Гексаплоидные гибриды и их значение* (1961), *Описание естественного гибрида алычи и абрикоса, обнаруженного на территории Ботанического сада* (1962), *Физиология плодовых культур* (1963), *Полиплоидие на службу садоводству* (1963), *Таблицы биохимических анализов плодов терна и гибридов сливы* (1965), *Цветное опыление и завязывание плодов* (1967) etc. Lucrările științifice elaborate de V.A. Râbin au fost foarte apreciate atât în URSS, cât și în străinătate, unde unele dintre ele au fost traduse în limbi străine.

În 1965, este ales în calitate de membru titular (academician) al Academiei de Științe a RSS Moldovenești. V.A. Râbin a pregătit cadre științifice prin doctorat, fiind conducător științific a 13 doctori în știință. Pentru realizările obținute în domeniul științei și în activitatea pedagogică a fost distins cu mai multe premii și medalii.

Martorii botanici ai unei îndeletniciri casnice și industrii tehnologice dispărute

Asea M. TIMUȘ

 0009-0008-0031-6546

În trei cartiere din Chișinău – Centru, Râșcani și Botanica – vegetează câțiva pomi fructiferi din specia *Morus*: dudul/agudul, care au devenit arbori seculari, decorativi și unii monumente ale Naturii. Pomii de *Morus alba* L. și *M.nigra* L. sunt de origine asiatică și, până la 1812, nu se cunoaște dacă vegetau pe meleagul nostru, fiindcă notițe botanice nu se făceau decât despre speciile care se vindeau (nuci). Astfel, datarea duzilor începe cu sericicultura, sau creșterea viermilor-de-mătase (*Bomdyx mori*) în condiții de casă în sudul Basarabiei, preocupare a imigranților de după Dunăre de etnie bulgară și găgăuză. Dudul, mai exact, aparatul foliar, fiind unica plantă-gazdă pentru al doilea stadiu al insectei (primul fiind **oul**), cu denumirea științifică de „larvă” și populară – viermele care face mătase. În realitate, larva produce cu aparatul bucal un fir de câteva sute de metri în jurul corpului ei, sau *coconul /gogoașa*, în interiorul căruia se transformă în *pupă*, apoi *imago*, sau *fluturele*, iese la exterior. Fructele de dud sunt delicioase și preferate de mulți, inclusiv păsările consumă fructele maturizate și căzute natural, apoi lemnul este folosit în industrie. Acestea ar fi succintele explicații cum dudul a devenit o specie obișnuită de pomi fructiferi în toate satele și orașele din Republica Moldova.

În perioada sovietică, dudul a fost răspândit și mai intens prin înființarea livezilor, pentru a trece de la sericicultura casnică la cea de nivel industrial, construindu-se la Bender o fabrică de prelucrare a cocolilor pentru obținerea de țesături naturale la nivel industrial. Industria însă a dispărut din republică din mai multe motive, principala fiind indiferența față de îndeletnicirea străină, în special pentru femei, care o practicau, și indusă spre implementare și dezvoltare forțat.

În urma străduinței de implementare a sericiculturii, pornind din sudul Basarabiei spre nord, inevitabil s-a trecut și prin Chișinău. Duzii au fost sădiți prin grădinile și curțile orașenilor, unde până în prezent vegetează exemplare răzlețe de *Morus* spp. Cei mai reprezentativi sunt

trei exemplare din Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” (sectorul Centru), doi „gemănari” de pe str. Botanica Veche (sectorul Botanica) și doi din scuarul Bisericii „Sfinții împărați Constantin și Elena” (sectorul Râșcani). Vârsta seculară se poate calcula după data înființării acestor instituții publice.

Astfel, duzii din Grădina Publică „Ștefan cel Mare și Sfânt” datează din anul 1818, când aici au fost sădiți mai mulți arbori decorativi, cum ar fi platanul, salcâmul, castanul etc. Cei de pe strada Botanica Veche, posibil, să fi plantați odată cu înființarea, în 1842, a Școlii Horticole din Basarabia.

Iar cei din scuarul Bisericii „Sfinții împărați Constantin și Elena”, probabil, au fost sădiți în 1834, când Iorgu Constantin Rășcanu a schimbat hramul bisericii.

Pagini din istoria învățământului din Basarabia. Studiu de caz: Cleopatra Vnorovschi*

Ana Maria RUSNAC

 0009-0000-3315-5795

Cleopatra Vnorovschi este o reprezentare vie a istoriei învățământului din Basarabia, deoarece a cunoscut un drum lung în învățământul basarabean și românesc. În procesul de educație și formare profesională, Cleopatra Vnorovschi a avut privilegiul de a întâlni personalități remarcabile din diverse domenii ale vieții publice, și anume: prima femeie-deputat în Sfatul Țării, dr. Elena Alistar, preotul-compozitor Alexandru Cristea, Mitropolitul Basarabiei Gurie Grosu, scriitorul Ionel Teodoreanu și poetul George Topîrceanu. De la aceste somități a învățat și a deprins valorile moral-spirituale și cele culturale românești.

Cleopatra Vnorovschi (n. 19 octombrie 1911 – d. 26 ianuarie 2005) a absolvit, în 1932, cursurile Liceului Eparhial din Chișinău. Între anii 1932-1936 și-a făcut studiile la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Mihăilene (azi „Alexandru Ioan Cuza”) din Iași. Cleopatra Vnorovschi a lucrat ca profesor suplinitor în diferite instituții educaționale din România și Basarabia. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost nevoită să se evacueze împreună cu familia în mai multe locuri din Uniunea Sovietică, pentru a scăpa de conflict. Aici a lucrat ca învățătoare în condiții dificile, în mijlocul foametei și a lipsurilor, demonstrând rezistență și determinare. După război, s-a întors la Chișinău și a jucat un rol important în reconstrucția sistemului educațional din regiune, fiind numită inspector principal în Departamentul Școlilor Superioare. Și-a continuat studiile în domeniul psihologiei ca doctorandă la Institutul Pedagogic din Odesa și susține teza de disertație la Institutul de Psihologie din Moscova. Cleopatra Vnorovschi a contribuit la predarea și cercetarea în domeniul psihologic din Republica Moldova.

* Cercetare realizată în cadrul subprogramului 180101 „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală”.

Pe lângă activitatea academică, a fost o autoare prolifică, publicând articole în presa de specialitate și scriind mai multe cărți; a fost premiată pentru cartea „Psihicul și ereditatea”. Această lucrare a Cleopatrei Vnorovschi este un studiu profund în domeniul geneticii, iar realizarea acestui tratat a fost un act de mare curaj în acea epocă. A avut o preocupare constantă pentru promovarea educației în limba română și pentru susținerea tradițiilor culturale românești. Până în 1973, anul pensionării sale, desfășoară o bogată activitate pedagogică și științifică la Institutul Pedagogic „Ion Creangă”, la Universitatea de Stat și la Institutul de Cercetări Științifice în Domeniul Școlilor din Chișinău. Cleopatra Vnorovschi a fost primul doctor în psihologie din Republica Moldova și, pentru mult timp, singurul specialist psiholog din Republica Moldova. A organizat și a condus Societatea psihologilor din Moldova.

În ciuda dificultăților întâmpinate de-a lungul vieții, Cleopatra Vnorovschi și-a păstrat identitatea românească și credința în Dumnezeu, fiind un exemplu de perseverență și angajament în educație și știință.

De la „Revoluția Mondială” la confruntarea globală olimpică: sportul sovietic și politica externă a URSS în timpul Războiului Rece

Octavian ȚÎCU

 0009-0005-9259-5869

Odată cu globalizarea comunismului din punct de vedere politic după al Doilea Război Mondial, Uniunea Sovietică a transformat sportul și Jocurile Olimpice în instrument de confruntare globală cu lumea occidentală în timpul Războiului Rece. Ca urmare, Uniunea Sovietică a devenit o superputere sportivă, așa cum pretindea din punct de vedere politic și militar.

UNESCO a atras atenția, la mijlocul anilor 1950, asupra „politizării” tot mai mari a sportului internațional, care se dezvoltase în măsura în care „Jocurile Olimpice sunt acum privite de mulți doar ca un teren de încercare pentru cele două mari unități politice”.

Prezentarea investighează eforturile și ambițiile oamenilor de stat sovietici de a construi și de a folosi sportul ca armă de propagandă în afacerile mondiale. După cum a subliniat scriitorul sovietic Yu. Talaev în anii 1970, „sportul este cel mai bun și cel mai ușor de înțeles, pentru a explica maselor avantajele socialismului față de capitalism”.

În același timp, comunicarea își propune să stabilească și să explice principalele transformări ale sportului sovietic din perspectiva interbelică a scopului militar, de muncă și defensiv la ambițiile sportive de Superputere ale epocii post-Război Mondial. Considerat „moștenirea de aur” a perioadei sovietice, datorită performanței de înalt nivel, infrastructurii bine puse la punct și metodologiei elaborate de antrenament, sportul sovietic a generat unul dintre miturile fundamentale ale „unității” poporului sovietic. A. Sinevsky a numit sportul una dintre componentele principale care au alcătuit modul de viață sovietic, alături de „tehnică, evidență și control”.

Comunicarea urmărește să stabilească și să prezinte politica sovietică în domeniul sportului și, mai ales, participarea la Jocurile Olimpice cu sarcina de a amplifica ambițiile imperiale și de identificare cu regimul sovietic.

Imaginea trecutului în studiul istoriei și în literatură

Aliona GRATI

 0000-0003-4289-2054

Comunicarea va pune în discuție contribuția istoriei și, în cea mai mare parte a ei, a romanului de inspirație istorică din literatura română, inclusiv din spațiul dintre Nistru și Prut, la reprezentarea trecutului. „Trecutul devine poveste pe măsură ce ne îndepărtăm de el” este un argument al literaților care pledează pentru dreptul literaturii de a interpreta trecutul. În epoca științelor pozitive, trecutul părea să devină apanajul istoricilor în exclusivitate. Atât istoricul, cât și scriitorul au de câștigat într-un dialog complinitor despre trecut: primul dispunând de repere factuale și referențiale mai ferme, al doilea având la îndemână posibilitatea să lărgescă sfera reflecției prin introducerea în ecuație a imaginarii și simbolicii. Corpusul de texte analizate: *Principele* de Eugen Barbu, *O sută de ani de zile la Porțile Orientului* de Ioan Groșan, *Ostinate* de Paul Goma, *Cumplita vreme* de Vladimir Beșleagă, *Biserica Albă* de Ion Druță, *Martorul* de Vasile Gârneț și *Hronicul găinarilor* de Aureliu Busuioc.

Explorarea semnificației culturale și sociale a *patrimoniului industrial*: o abordare multidisciplinară*

Olga ANDRANOVICI

 0000-0003-3542-3671

Studiul de față prezintă abordarea analizei evoluției conceptuale a *patrimoniului industrial* și impactul său asupra conștientizării și valorificării moștenirii industriale. *Patrimoniul industrial* a evoluat de la o simplă reflecție a istoriei industriale la o componentă esențială a culturii și istoriei naționale, devenind un domeniu multidisciplinar/interdisciplinar vital în înțelegerea progresului și a evoluției societății. Tematica moștenirii industriale apare la mijlocul secolului XX și este abordată de personalități precum Michael Rix, Bertrand Gille și Louis Bergeron. Aceștia au contribuit semnificativ la conturarea conceptului de *patrimoniul industrial* și la încurajarea unei perspective mai cuprinzătoare și mai metodice în analiza acestuia. Metodologia acestui domeniu combină luarea în considerare a mediului construit, a mediului uman și geografic, a proceselor de producție, a expresiilor culturale și a condițiilor de muncă.

Organizațiile internaționale, cum ar fi ICOMOS (Consiliul Internațional pentru Monumente și Situri) și TICCIH (Comitetul Internațional pentru Conservarea Patrimoniului Industrial), au jucat un rol crucial în promovarea conștientizării și conservării *patrimoniului industrial* la nivel global. Principiile și direcțiile stabilite de aceste organizații au oferit un cadru pentru dezvoltarea strategiilor eficiente pentru protejarea și valorificarea acestuia. În contextul Republicii Moldova, acest gen de patrimoniu este ignorat sau chiar lipsit de relevanță în discursul patrimonial, iar în consecință, nu se realizează nicio valorificare a acestuia. Astfel, se iscă nevoia de a aduce în lumina cercetării conceptul de *patrimoniul industrial*. Scopul acestui demers este de a fi un prim pas pentru a se asigura nu doar conservarea trecutului, ci și promovarea unei înțelegeri mai profunde și a unei aprecieri adecvate a acestui tip de moștenire, în beneficiul tuturor celor care îl întâlnesc.

* Cercetare realizată în cadrul subprogramului 180101 „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală”.

CUPRINS

PROGRAM	3
REZUMATELE COMUNICĂRILOR	12
Andrei COROBCEAN	
Considerații privind criteriile de grupare a monumentelor arheologice și unele probleme de terminologie	13
Ghenadie SÎRBU	
O nouă viziune asupra arealului de răspândire a comunităților de tip Horodiștea-Gordinești de la sfârșitul mileniului IV î.e.n.	15
Mariana SÎRBU, Veaceslav BICBAEV	
Un mojar din piatră, descoperit pe suprafața unui „cenușar” din așezarea Glinjeni XI	16
Victor DULGHER	
Evoluția locuințelor din microzona Saharna în epoca fierului	18
Aurel ZANOCI	
În fața porții. Turnurile și bastioanele cetăților getice din spațiul pruto-nistrean	20
Dumitru CONDREA	
Analize matematico-statistice în reconstituirea arhitecturii defensive. Studiu de caz: fortificația getică Horodiște „La Șanț”	22
Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV	
Noi date privind răspândirea pieselor de tip La Tène în spațiul est-carpatic. Cazul unei fibule din bronz de schemă La Tène timpurie	24
Octavian MUNTEANU, Michael MEYER, Vasile IARMULSCHI, Vadim ȘERBAN, Cristian COROLENCO, Alexandru MELNIC	
Cuptoarele de piatră – o rutină a comunităților Poienești-Lucașeuca?	25
Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC	
Un pieptene din corn de cerb din perioada migrației goșilor, descoperit în situl Lipoveni II-La Nisipărie (r-nul Cimișlia).....	27
Sergiu HEGHEA, Sergiu MATVEEV, Vlad VORNIC, Sergiu POPOVICI	
Descoperiri monetare de pe teritoriul s. Cărbuna (r-nul Ialoveni)	29

Gheorghe POSTICĂ	
Arhitectura fundației Bisericii Adormirea Maicii Domnului de la Mănăstirea Căpriană.....	31
Vlad VORNIC, Sergiu SERBINOV, Adrian IORGA, Dumitru AVRAM	
Câteva date arheologice despre un apeduct descoperit la Căușeni.....	33
Ion EREMIA	
O enigma istorică nesoluționată – Allexandro Moldaowicz.....	35
Igor BERCU	
Rolul <i>sancâkbeyi</i> -lor în sistemul de administrație a „ <i>re'âya</i> -lelor” otomane, înființate pe teritoriul Țării Moldovei	36
Emil DRAGNEV	
<i>Faptele Sf. Treimi. Antecedentele moldovenești ale ciclurilor iconografice rusești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea</i>	38
Maria DRAGNEV	
Tipologia tablourilor votive din Țara Românească în secolul al XVI-lea.....	39
Ion MIRON	
Numărul de biserici, mănăstiri, schituri și situația demografică a clerului din Moldova în epoca fanariotă	40
Lilia ZABOLOTNAIA	
Aspectul ilustrativ în metodologia de cercetare istorică. Moldovencele în operele de artă (secolele XVII-XIX)	42
Alina FELEA	
Viața cotidiană reflectată în paginile testamentelor din Țara Moldovei (sec. al XVII-lea - începutul sec. al XIX-lea).....	44
Anastasia GUȚU	
Direcții prioritare în politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia la mijlocul anilor '20 ai secolului al XIX-lea	46
Sorin GRAJDARI	
Rolul negustorilor angroșiști din porturile Ismail, Reni și Chilia în comerțul extern al Basarabiei în anii '30 ai secolului al XIX-lea.....	48
Valentin TOMULEȚ	
Litigiile funciare din Basarabia din prima jumătate a secolului al XIX-lea – sursă importantă de patrimoniu documentar în studierea istoriei locale.....	50

Andrei EMILCIUC	
Evoluția sistemului de accize în Basarabia (1863-1892)	52
Cristina GHERASIM	
Reforma agrară din Basarabia din anii '60-'70 ai secolului al XIX-lea: esență, aplicare și consecințe	53
Igor ȘAROV	
Aleksandr Iațimirski – promotor al românismului în Imperiul Rus	55
Viorel BOLDUMA	
Emigrarea populației din județul Hotin în Extremul Orient la începutul secolului XX	56
Lidia PRISAC	
Oficiul Internațional Nansen și ajutorarea refugiaților după Primul Război Mondial	58
Natalia MAFTEUȚA	
Sincopetele constituirii și evoluției învățământului pedagogic superior din RASSM	60
Nicolae ENCIU	
Un bilanț al dezvoltării social-economice a Basarabiei în componența României întregite	61
Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC	
Regulamentul din anul 1927 al Facultății de Teologie din Chișinău	62
Ion Valer XENOFONTOV	
Brutării în Chișinăul interbelic	64
Lidia PĂDUREAC	
Politica statului sovietic față de populația rurală din RSS Moldovenească în perioada 1944-1947	66
Maria ZINOVII	
Anatolie Jakovsky – scriitor, colecționar, specialist în artă naivă, reflectat în documente de arhivă	68
Liliana ROTARU	
Cadrelor care au construit școala superioară din RSS Moldovenească: cazul lui Leonid Ganul	69

Nicolae FUȘTEI	
Campania antireligioasă și reformele lui Hrușciov în anii 1950-1964.....	71
Anatolie POVESTCA	
Biserica cu hramul „Sfânta Cuvioasa Parascovia” din satul Nișcani, raionul Călărași. Între mit și realitate	73
Iulian SALAGOR	
Un discipol al academicianului Nikolai I. Vavilov în RSS Moldovenească: savantul Vladimir A. Râbin (1893-1979)	74
Asea M. TIMUȘ	
Martorii botanici ai unei îndeletniciri casnice și industriei tehnologice dispărute	76
Ana Maria RUSNAC	
Pagini din istoria învățământului din Basarabia. Studiu de caz: Cleopatra Vnorovschi	78
Octavian ȚÎCU	
De la „Revoluția Mondială” la confruntarea globală olimpică: sportul sovietic și politica externă a URSS în timpul Războiului Rece	80
Aliona GRATI	
Imaginea trecutului în studiul istoriei și în literatură.....	81
Olga ANDRANOVICI	
Explorarea semnificației culturale și sociale a <i>patrimoniului industrial</i>: o abordare multidiscplinară.....	82

Bun de tipar 17.05.2024

Formatul 60×841/16.

Tirajul 60 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60, Chişinău, MD 2009

ISBN 978-9975-62-719-1



9 789975 627191 >